

Türkiye’de Kur’an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcâzetname Örneği

Mustafa ÖCAL

Yard. Doç. Dr., U.Ü. İlahiyat Fakültesi

Özet

Bu makalenin birinci kısmında; Hz. Muhammed döneminden başlayarak kısaca Kur’an-ı Kerim’in öğretim tarihi ele alınmaktadır. Sonra, daha geniş olarak Cumhuriyet dönemi Türkiye’sindeki Kur’an Kursu, öğretici ve öğrenci sayısı hakkında bilgiler verilmektedir.

Makalenin ikinci kısmında ise; önce Hâfız Harun Soydaş’la Kur’an eğitimi ve öğretimi üzerine yapılmış bir mülakat yer almaktadır. Arkasından Harun Soydaş’a verilmiş İcâzetname ve tercümesi verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur’an-ı Kerim, Kur’an Kursu, icâzetname

Abstract

Improvements in Teaching of Qur’an in Turkey and A Sample of Diploma

In this article, we studied the history of teaching of Qur’an from the beginning of Prophet Muhammad era up to now and information about number of Qur’anic schools, teachers and students in them, and a sample of diploma in the period of Republic Turkey. In the second part of the article, there is an interview with Harun Soydaş, who has learned the Qur’an by heart, and his diploma (icâzetnâme) and its translation into Turkish.

Key Words: The Holy Qur’an, Quran Schools, diploma (icâzetnâme)

GİRİŞ

İslâm'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim insanları dünya ve âhiret âleminde mutluluğa kavuşturmak amacıyla gönderilmiştir. Bunu bir âyetle ifade edersek; *“İşte bu (Kur'an) kendisiyle uyarılınsınlar, Allah'ın ancak bir tek Tanrı olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri iyice düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara (gönderilmiştir) bir bildiridir.”*¹

Kur'an-ı Kerim'den önce gönderilmiş olan Tevrat, Zebur ve İncil insanlar tarafından birtakım değişikliklere uğratılmışlardır. Ancak Kur'an-ı Kerim aynı akıbete uğramaktan korunmuştur. Çünkü, kıyamete kadar bir daha kitap ve peygamber göndermeyecek olan Cenab-ı Hak, *“Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.”*² âyetinde ifade buyurduğu gibi koruyuculuğunu da bizzat kendisi üstlenmiştir. Cenab-ı Hak, kitabının korunmasını ise iki şekilde gerçekleştirmektedir. *Birincisi; yazılı olarak, ikincisi ise; onu ezberleyen ve “hâfız” veya “kurra” olarak nitelendirilen insanların hâfızalarıyla.* Kur'an'ın bu şekilde korunması kıyamete kadar devam edecektir.

Müslümanlar Kur'an'ı okuyup, anlamını kavrayıp, onunla amel etmekle mükelleftirler. Her Müslüman bunun Allah'ın emri olduğunu bilir. Ancak Kur'an'ı anlayacak bilgi ve kapasiteye sahip olamayanlar için ise, yüzünden okumak da sevap sayılmıştır. Onun için Rasûlullah'tan günümüze kadar bütün Müslümanlar Kur'an'ı öğrenmeyi ve öğretmeyi en önemli vecibelerden biri olarak kabul etmişlerdir. Bundan dolayı, daha Rasûlullah döneminden başlayarak Kur'an eğitim ve öğretim merkezleri oluşturmuşlardır. Hz. Muhammed'in okuma biçimi ile ilgili yapılan nakillere dayanılarak Kur'an'ın farklı vecihlerle “kıraat” denilen okunma şekilleri ortaya çıkmıştır. Bu kıraat şekilleri gelenek halinde bütün İslâm tarihi boyunca devam etmiştir. Kur'an'ın tamamını ezberleyenlere “hâfız” en ileri seviyede veya bir başka ifade ile Peygamberimizden nakledilen bütün kıraat şekillerine göre okumayı başaranlara ise “kurrâ” denilmiştir. Kurrâlık seviyesine ulaşanlara, kendilerini yetiştiren üstadları tarafından *“Kur'an'ı öğrendiği gibi okutma”* konusunda yetkili kılındığına dair “icâzet” (izin belgesi) verilmiştir. İcâzetini alan hâfız veya kurrâ'lar ise, kendilerine verilen yetki doğrultusunda yeni hâfızlar ve kurrâ'lar yetiştirmişlerdir. Bu şekilde silsile günümüze kadar devam etmiştir.

¹ İbrahim Sûresi, 14/52.

² Hicr Sûresi, 15/9.

Biz iki bölümden oluşan bu makalemizin *ilk bölümünde*; önce ve çok kısa bir şekilde Hz. Muhammed döneminden başlayarak İslâm tarihi boyunca Kur'an eğitim ve öğretim faaliyetlerinin tarihçesini vereceğiz. Sonra, Cumhuriyet döneminde Kur'an eğitim ve öğretimi konusundaki olumlu-olumsuz -özellikle sayısal bakımdan- gelişmelerden bahsedeceğiz. *İkinci bölümünde ise*; son devirde yetişmiş ve özellikle Bursa ve havalisinde etkili olmuş ve isim yapmış hâfiz ve kurrâlarımızdan Harun Soydaş Hocaefendi ile yaptığımız bir mülâkâtı nakledeceğiz. En sonda ise; bizzat hocası Ömer Aköz tarafından kaleme alınıp Harun Soydaş Hocaefendiye verilen "İcâzet" in (İcâzetnamenin) Arapça aslını ve tercümesini vereceğiz.

Ümit ve temenni ederiz ki, hem Kur'an Kurslarında görülen gelişmeler ve hem de yayınladığımız bu icâzetname örneği, konuya ilgi duyanların dikkatlerini çeker. Ayrıca "icâzetname"nin ne olduğu konusunda merak edenler bilgilendirilmiş olur. Kimbilir belki de, asırlardır Arapça olarak yazılıp devam ettirilen icâzetname geleneğinin, bundan böyle talebe yetiştirecek kurrâlarımız tarafından Türkçe olarak da yazılarak devam ettirilmesi konusunda fikir ve ilhâm vesilesi olur.

A. İSLÂMİN BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE KUR'AN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ

1. İslâm'ın Doğuşundan Osmanlı Devleti Dönemine Kadar Kur'an Eğitim ve Öğretimi

Hiz. Muhammed'in Hıra mağarasında tefekkür halinde iken Cebraîl (a.s.)'in kendisine ilk vahyi getirdiği herkesçe bilinmektedir. Bu ilk vahiyyle, sonradan Kur'an-ı Kerim'de 'Alak Sûresinin ilk beş âyeti olarak yerini alacak olan ve "Oku!.." hitabıyla başlayan âyetlerin verilmesi ve Hiz. Muhammed tarafından da okunarak tekrar edilmesi ile Kur'an eğitim ve öğretimi başlamıştır. Bu olaydan ve sonradan devamlı getirdiği vahiylerden hareketle Cebraîl (a.s.)'in Hiz. Muhammed'in Kur'an muallimi olduğunu söyleyebiliriz. Hiz. Muhammed ise, kendisine vahyedilen Kur'an âyetlerini ashabına / Müslümanlara öğreten muallimdir. Hiz. Muhammed vefatına kadar kendisine vahyedilen âyet ve surelerin doğrudan muallimliğini yaparken, aynı zamanda onun sağlığında ve kendisinin bilgisi ve izni dâhilinde bazı Müslümanlar da Kur'an eğitimi ve öğretimi yaptırmışlardır.³ Ondan sonra da İslâm tarihi boyunca Kur'an eğitim ve öğretimi durmaksızın ve yaygınlaşarak devam etmiştir. Şöyle ki :

³ Peygamberimizin sağlığında yapılan kıraat / Kur'an okuma ve okutma konusunda bilgi için bk. Birşık, Abdulhamit, Kıraat İlmî ve Tarihi, Emin Yay. Bursa, 2004, sh.23-29.

Mekke döneminde evlerde ve özel bazı yerlerde gizli gizli başlayıp devam eden Kur'an öğretimi, Medine dönemine geçildikten sonra alenileşmiş ve kurumsallaşmaya başlamıştır. Önce yalnızca sözlü olarak ve kulaktan kulağa yapılan öğretim, Kur'an'ın yazılmaya başlaması ile yüzünden okuyarak öğrenme şekline dönüşmüştür. Mescid, Suffa ve benzeri yerlerde yapılan Kur'an eğitim ve öğretimi zamanla müstakil öğretim yerlerine taşınmıştır. "Kur'an okulu" veya bugünkü ifade ile "Kur'an Kursu" olarak nitelendirilebilecek yerlerin ilki, Medine'de açılan Mahremetü'bnü Nevfel Dâru'l- Kurrâsı'dır.⁴ Zamanımızın ilkokulları mesabesindeki Küttablar ve cami eğitimi yanında açılan bu ilk ihtisas okulunda Kur'an tilâveti ve Hz. Peygamberin çeşitli lehçelerde okuduğu kıraat usulleri öğretilmiştir.

Hz. Muhammed sağlığında, önceden Müslüman olanlardan bazıalarını, Mekke ve Medine'de yeni Müslüman olanlara Kur'an öğretmek üzere görevlendirdiği gibi, İslâmiyeti yeni kabul etmiş olan başka bölgelere de Kur'an öğretmenleri göndermiştir.⁵

Hz. Muhammed'in vefatından sonra da, Halifeler döneminde, Emeviler, Abbasiler ve ondan sonra kurulan bütün İslâm devletlerinde Kur'an eğitim ve öğretimi kesintisiz devam etmiştir. Kur'an öğretimi için en temel ve değişmez mekânların başında mescit ve camiler gelmekle birlikte, zamanla müstakilen Kur'an eğitim merkezleri de çoğalarak yaygınlaşmıştır. Müstakil Kur'an eğitim merkezlerinin adı Eyyübiler döneminde; *Dâru'l-Kur'an* iken, Selçuklular döneminde, *Dâru'l-Huffâz* olmuştur.⁶

2. Osmanlı Devleti Döneminde Kur'an Eğitim ve Öğretimi

Selçukluların yerini alan Osmanlı devleti döneminde de Kur'an eğitim ve öğretimi kesintisiz devam etmiştir. Osmanlı devleti döneminde özel olarak Kur'an öğretilen yerlerin adı; *Dâru'l-Kurrâ*'dır.⁷

Daha önceki Müslüman devletlerde olduğu gibi, Osmanlı devleti döneminde de Kur'an eğitim ve öğretimi yaptırılması konusunda "dinî bir vecibe olarak" zorunluluk hissedilmiştir. Çünkü Müslüman

⁴ İbn Sa'd, *Tabakatü'l-Kübra*, nşr. İhsan Abbas, Beyrut 1388/1968, IV. 205'den nakleden Baltacı, Cahit, *Cumhuriyet Döneminde Kur'an Kursları*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, yıl:1999, sayı.6, İstanbul 1999, sh. 181; ayrıca bk. Baltacı, "Türk Eğitim Sisteminde Kur'an Kurslarının Yeri", (Bildiri) Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu, İstanbul, 2000 sh. 15-16.

⁵ Bk. Kazıcı, Ziya "Bir Eğitim Kurumu Olarak Dâru'l-Kurrâ" (Bildiri), Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu, İstanbul 2000, sh. 34.

⁶ Bilgi için bk. Kazıcı, *a.g. bildiri*, a.g.e. sh. 34-36; ayrıca bk. Unat, Faik Reşit, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara 1964, sh. 8.

⁷ Baltacı, *a.g. bildiri*, a.g.e. sh. 16. Kazıcı, *a.g. bildiri*, a.g.e. sh. 36.

insanların kurduğu ve tebeasının ekseriyeti Müslüman olan bir devletin halkının günde 5 vakit ifâ edeceği namaz ibadetinde Kur'an'dan sûreler veya âyetler okunması şartı vardır. Onun için daha küçük yaştan itibaren çocuklara ve ihtiyaç duyan herkese Kur'an öğretmesi devletin aslı görevlerinden biri olmuştur. Üstelik Kur'an okumayı öğrenmek ve ezberlemek de "sevap" olarak kabul edilmiştir. İşte bunun için her mahallede, her kasaba veya köyde müstakil Kur'an eğitim merkezleri olan Dâru'l-Kurrâlarda veya mescitlerde, camilerde Kur'an eğitim ve öğretimi gerçekleştirilmiştir.

"Yer, mekân, ev" gibi anlamlara gelen "dâr" ile "okuyan" anlamındaki "kârî"nin çoğulu olan "kurrâ" kelimelerinden meydana gelen *Dâru'l-Kurrâ*, Kur'an-ı Kerim'in okunmasının öğretildiği, bir bölümünün veya tamamının ezberletildiği ve kıraat vecihlerinin ta'lim ettirildiği mektepler için kullanılmıştır.⁸ Aslına bakılırsa "kurrâ" kelimesi, Peygamberimiz zamanından beri kullanılan bir kavramdır. Çünkü, Kur'an'a vukufiyetleri ile temayüz etmiş Sahabilere daha o dönemde "kurrâ" denilmekte idi. Osmanlı devleti döneminde ise, Kur'an öğrenilen ve öğretilen yerlerin adı Dâru'l-Kurrâ olmuştur.

Osmanlı devletinin kuruluş döneminden itibaren cami görevlileri Dâru'l-Kurrâ'lardan yetişirlerdi. Sıbyan Mektebini bitiren veya o seviyede özel bir öğrenim görmüş olan bir talebe, bu müesseselerde okumak istediği zaman, önce en alt seviyedeki bir Dâru'l-Kurrâ'ya girer ve orada hıfzını / hâfızlığını tamamladıktan sonra yüksek seviyedeki bir Dâru'l-Kurrâ'ya devam ederdi. Buralarda "*İlm-i Kıraat*" ve "*İlm-i Mehâric-i Hurûf*"u öğrenirdi.⁹

Birçok yerde Camiler Dâru'l-Kurrâ'lara mekanlık etmiştir. Ayrıca camilerin yakın çevresinde Dâru'l-Kurrâlar kurulmuştur. Medreseler gibi Dâru'l-Kurrâ'lar da genellikle vakıflarca kurulup yönetiliyorlardı. Yahut da bir başka deyimle, Dâru'l-Kurrâ'ların devam etmelerine imkân sağlayabilmek amacıyla birer de vakıf tesis edilmiştir.

Bilindiđi kadarıyla, Osmanlı'larda ilk Dâru'l-Kurrâ Bursa'da Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Bu Dâru'l-Kurrâ, 798/1395'te Bursa'ya gelen İmam Cezeri tarafından 1399'da ibadete açılan Ulu Camide faaliyete başlatılmıştır.¹⁰ Evliya Çelebi ise, İstanbul'da bulunan bütün Selâtin Camilerinde (Sultanların yaptırdıkları

⁸ Kazıcı, *a.g. bildiri*, a.g.e sh. 33.

⁹ Taşköpri-zâde Ahmed Efendi, *Mevzuâtü'l-Ulüm*, trc. Kemaleddin Mehmed, İstanbul, 1313, C. 1, sh. 141-144'den naklen Kazıcı, *a.g. bildiri*, a.g.e.sh. 37.

¹⁰ Kazıcı, *a.g. bildiri*, a.g.e. sh. 38; Cezeri hakkında geniş bilgi için bk. *İslâm Ansiklopedisi*, T.D.Vakfi Yay. C. 20, "*İbnü'l-Cezeri*" maddesi.

camilerde), vezirlerin yaptırdıkları camilerin her birinde birer Dâru'l-Kurrâ olduğundan bahseder.¹¹

Dâru'l-Kurrâ'larda, Kur'an-ı Kerim öğretiminin yanında doğal olarak dinî bir takım bilgiler de öğretilmiştir. Çünkü buralarda tahsil görenler İmamet ve Müezzinlik görevlerini ifâ edecekleri için itikât ve ibâdetlerle ilgili bilgileri de bilmek durumunda idiler. O bakımdan Dâru'l-Kurrâ'lar yalnızca Kur'an-ı Kerim'in okunmasının öğretildiği ve hafızlık yaptırılan yerler değildi.

Osmanlı devleti döneminde Kur'an-ı Kerim'in öğretildiği yerler elbetteki sadece Dâru'l-Kurrâlar değildi. Zamanımızın okullarına göre "İlkokul" olarak nitelendirilebilecek olan Sıbyan Mekteplerinde de Kur'an öğretimi yaptırılıyordu. Keza; Günümüzün "ortaokulları" mesabesindeki Rüşdiyelerde ve liselerin karşılığı sayılabilecek İdadiyelerle Sultaniyelerde ve ayrıca Muallim Mekteplerinde de Kur'an-ı Kerim öğretimi yaptırılmakta idi.¹²

Dâru'l-Kurrâ'ların, Sıbyan Mektebinin veya diğer mekteplerin olmadığı küçük köy veya yerleşim birimlerinde ise, cami görevlileri çocuklara ve isteyen yetişkinlere Kur'an eğitim ve öğretimi yaptırıyorlardı. Hatta görevli olmasalar bile belli ölçüde Kur'anı öğrenmiş olan erkek veya hanımlar da fahrî olarak ve sırf Allah rızası için bilgi ve kapasiteleri oranında Kur'an okumayı öğretme görevi ifa ediyorlardı.

Kısaca özetlemeye çalıştığımız şekliyle, Osmanlı devletindeki Kur'an eğitim ve öğretimi yaygın bir şekilde Cumhuriyet dönemine kadar süregelmiştir.

3. Cumhuriyet Döneminde Kur'an Eğitim ve Öğretimi

a. Cumhuriyetin ilânından demokrasiye geçiş dönemine kadar (1923-1950 yılları arası)

Cumhuriyet ilân edilip, 3 Mart 1924'de kabul edilen 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu yürürlüğe girdikten sonra Dâru'l-Kurrâ'larla ilgili yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Bu kanun gereği

¹¹ *Evlîye Çelebi Seyehatnamesi*, C. 1 sh.318.

¹² Sıbyan Mektepleri, Rüşdiyeler, İdadiyeler, Sultaniyelerle Muallim Mekteplerinin ders programları ve programlar arasında yer alan Kur'an-ı Kerim ve dinî birtakım derslerle ilgili geniş bilgi için bk. Öcal, Mustafa, *20. Yüzyılda Türkiye'de Din Eğitimi*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders Notları, Bursa, 2001, sh.90-161; Mehmedoğlu, Yurdagül, *Tanzimat Sonrasında Okullarda Din Eğitimi (1838-1920)*, İFAV Yay. İstanbul, 2001; Özyılmaz, Ömer, *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 2002; Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, AÜEBFY. Ankara, 1989; Zengin, Zeki Salihi, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*, Akçağ Yay. Ankara, 2002; Yücel, Hasan Ali, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1994, sh.141-227;

bütün mektep ve medreselerin Maarif Vekâletine (Milli Eğitim Bakanlığına) bağlanması gerekiyordu. Gerçekten de bütün mektepler Bakanlığa bağlanmış ve “tek elden” yönetilmeye başlanmıştır. Fakat medreseler, daha kanunun yürürlüğe girmesinden bir kaç gün sonra kapatılmıştır. Bu arada, -bir değerlendirmeye göre “ihtisas medresesi” olarak nitelendirilen- Dâru’l-Kurrâ’lar da kapatılmıştır.¹³ Kapatılan medreselerin yerini alamamış olsalar da, onlara karşılık Maarif Vekâleti, Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. maddesi gereği İmam ve Hatip Mektepleri ile Dâru’l-Fünûn’un çatısı altında bir İlahiyat Fakültesi açmıştır. Fakat Dâru’l-Kurrâ’ların yerini alacak herhangi bir eğitim ve öğretim kurumu açılmamıştır. Dolayısıyla Kur’an eğitim ve öğretiminde ciddi bir boşluk oluşmuştur. Bundan sonraki durumla ilgili farklı bazı tespit ve gelişmelerden bahsedilmektedir. Şöyle ki:

Birinci tespit ve görüşe göre: Kur’an eğitimi ve öğretimi konusundaki bu olumsuz gelişmeyi gören ve daha önce Ankara Müftüsü iken, ilk Diyanet İşleri Reisi (Başkanı) olarak göreve başlamış olan Rifat Börekçi tarafından Dâru’l-Kurrâ’ların yerine “*Kur’an Kursu*” adıyla yeni Kur’an eğitim merkezleri açılması için girişimler başlatılmıştır. Şöyle ki; Rifat Börekçi’nin gayreti neticesinde 50 milletvekilinin tahrir (önerge) vermesi üzerine, 2 Nisan 1341(1925)de “Hâfız-ı Kur’an” yetiştirmek üzere bütçeden 50 bin lira tahsisat ayrılmıştır. Bu paranın, 10 (on) Kur’an öğreticisine 5’er bin liralık kadro tahsis edilmek suretiyle kullanımı kabul edilmiştir. Ancak uygulamada 10 değil, 9 kişi bu tahsisattan yararlandırılmıştır. Böylece bir okul niteliğinde olmasa bile, “*Kur’an Kursu*” adıyla yeni Kur’an eğitim merkezleri açılmıştır.¹⁴ Bu tespite göre; 1925-1926 öğretim yılından itibaren 6 yıl boyunca **10**, 1931-1932’den itibaren 3 yıl boyunca **9** Kur’an Kursu var iken, 1934-1935 öğretim yılında sayı 7’ye düşmüştür. 1935-1936 öğretim yılından başlayarak iki yıl boyunca **14** olan Kur’an Kursu sayısı daha sonra **21** olmakta, ondan sonraki yıllarda ise inişli-çıkışlı (azalarak-çoğalarak) bir seyir takip etmektedir.¹⁵

İkinci tespit ve görüşe göre: “1927’den 1933’e kadar 9-10 adet Kur’an Kursu kadrosu olmasına rağmen, -fiiliyatta- hiç Kur’an Kursu olmamış, 1934-1935 öğretim yılında sadece 1 adet Kur’an

¹³ Baltacı, *Cumhuriyet Döneminde Kur’an Kursları*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, sayı 6, İstanbul, 1999, sh. 183.

¹⁴ Baltacı, *a.g.m.*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, yıl. 1999, sayı. 6, İstanbul, 1999, sh. 183; ayrıca bk. Öztürk, Şükrü, *Kur’an Kurslarının Eğitim ve Kültür Hayatımıza Katkıları*, (Bildiri) Kur’an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik (Sempozyum), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, sh. 178.

¹⁵ Bk.Öztürk, *a.g. bildiri*, sh. 179’daki tablo.

Kursunun faaliyette olduğu görülmüştür¹⁶ denilmektedir ki, aşağıda nakledeceğimiz mülakatta yer alan bir açıklama da bu görüşü teyit etmektedir. Bu tespite göre, 1930'lu yıllardan 1950'li yıllara kadar Kur'an Kursları sayısı şöyledir: 1934-1935 öğretim yılında **1**, 1935-1936'da **2**, 1937-1938'de **4**, 1938-1939'da **6**, 1941-1942'de **17**, 1943-1944'te **24**, 1945-1946'da **41**, 1948-1949'da **101**, 1950-1951'de ise **143** Kur'an Kursu resmi izinli olarak faaliyet göstermiştir.¹⁷

Üçüncü tespit ve görüşe göre: Bir Alman araştırmacı olan Gotthard Jaschke ise, 1932-1933 öğretim yılından 1949-1950 öğretim yılına kadar Türkiye'de mevcut Kur'an Kurslarının, hocalarının ve öğrencilerinin sayısını bir tablo halinde vermektedir. Diğer bilgilere göre hem biraz daha farklı ve hem daha kapsamlı olduğu için tablo halinde verilen bu bilgileri aynen aktarıyoruz: ¹⁸ **(Bk. Tablo: 1.)**

Tablo: 1: 1932-1950 Yılları Arasında Kur'an Kursu, Öğretici ve Öğrenci Sayıları

ÖĞRETİM YILI	Kurs Sayısı	Öğretici (Hoca sayısı)		TOPLAM	Öğrenci (sayısı)		TOPLAM	Diploma Alan		TOPLAM
		Erkek	Bayan		Erkek	Kız		Erkek	Kız	
1932-1933	9	9	-	9	232	-	232	-	-	-
1934-1935	19	10	1	11	231	25	256	-	-	-
1935-1936	15	12	2	14	358	35	393	-	-	-
1936-1937	16	14	-	14	372	37	409	257	30	287
1940-1941	56	56	-	56	1380	309	1689	159	12	171
1941-1942	65	68	-	68	1369	394	1763	161	25	186
1943-1944	38	34	-	34	1081	471	1552	140	78	218
1944-1945	46	46	-	46	1520	433	1953	?	?	?
1945-1946	61	65	-	65	2021	744	2765	347	248	595
1947-1948	99	104	-	104	4181	1570	5751	815	475	1290
1949-1950	127	130	-	130	6403	2303	8706	1811	851	2662

¹⁶ Akgün, Vahdettin, "Kur'an Kursları ve Halkın Kur'an Kurslarından Beklentileri," (Bildiri) Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik (Sempozyum), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, sh.188.

¹⁷ Akgün, a.g. bildiri, sh. 188.

¹⁸ Bk; Gotthard Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslâmlık*, (Çev. Hayrullah Örs), Bilgi yay. Ankara 1972, sh. 76.

Tablo: 1'e bakıldığında, 1932-1933 öğretim yılında kurs sayısının 9 olduğu anlaşılmaktadır. 1934-1935'te 19 olan kurs sayısı 1935-1936'da 15'e düşmüştür. Sonra sıra ile; 16, 56, 65'e çıkan kurs sayısının 1943-1944'de 38'e düşmesi manidar gözükmemektedir. Ancak demokratik hayata geçişe hazırlık yılı olan 1944-1945'den itibaren ise anlamlı bir şekilde kurs sayısının arttığı gözlenmektedir. Nihayet 1949-1950 öğretim yılına gelindiğinde sayı 127'ye ulaşmıştır. Tablodaki rakamlara dikkat edilirse; öğretici ve öğrenci sayısında da kurs sayısına paralel bir artış gözlenmektedir.

Yapılan üç ayrı tespiti verdikten sonra şunları ifade etmek isteriz:

Nakledilen ilk tespitler doğru olsa ve medreselerin kapatılmasından sonra gerçekten 9 veya 10 hocaefendiye Kur'an Kursu açma izin ve yetkisi verilmiş ve onlar tarafından da fiilen Kur'an öğretimine başlanmış olsa bile, bu bütün Türkiye için ne ifade eder? Hemen her seviyedeki okulunun programları arasında Kur'an-ı Kerim derslerinin yer aldığı ve ayrıca müstakilen Kur'an eğitim ve öğretimi yaptırarak çok sayıdaki Dâru'l-Kurrâ'ları olan ve bunları en ücra köy ve kasabalara varıncaya kadar yaygınlaştırmış bir ülkeden (Osmanlı Devleti'nden), birden bire bütün bunların kapatılıp onların yerine sembolik olarak açıldığı iddia edilen 9 tane Kur'an Kursu gerçekten ne anlam ifade eder?.. Yine diyelim ki bu bilgiler doğru, acaba bu kurslarda kaç öğrenci Kur'an öğrenmiştir? Kuşkusuz bunlar, sembolik kurs merkezleri olmaktan öteye bir anlam ifade etmemiştir. Öte yandan, Diyanet İşleri Riyaseti (Başkanlığı)'nın Kur'an eğitim merkezlerini yaygınlaştırma çabası da zaten uzun sürmemiştir. Zira; 1 Kasım 1928'te gerçekleştirilen harf inkılabı bahane edilerek, -aslında harf inkılabı Kur'an eğitimi ve öğretimini ilgilendirmemesine rağmen- 1929 yılında Kur'an Kursları tümünden kapatılmıştır.¹⁹

Aslında harf inkılabı Kur'an Kurslarını ilgilendirmemektedir diyoruz, çünkü bu inkılâp Arap harfleri ile Türkçe okumayı, yazmayı, eğitim ve öğretim yapmayı, bir başka ifade ile Osmanlıca'yı yasaklamıştır. Kur'an okumak veya Arapça öğrenmek yasaklanmamıştır. Nitekim Arapça ve Farsça 1927 yılında yapılan Lise ders programları arasındaki (Lise 1. 2. ve 3. sınıflarda) yerini korumuş²⁰ ve 1931 yılında yeniden yapılan programa kadar devam etmiş, bu tarihteki yeni düzenlemede program dışı bırakılmışlardır.²¹ Ama buna rağmen,

¹⁹ Baltacı, *a.g.m*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi sh. 183; Ceylan, H.Hüseyin, *Cumhuriyet Dönemi Din-Devlet İlişkileri*, C.II, Risale Yay. İstanbul, 1990, 2. baskı, sh.262.

²⁰ Bk. Yücel, Hasan Ali, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Kültür Bakanlığı yay. Ankara, 1994, sh. 168, Tablo: 28.

²¹ Bk. Yücel, H.Ali, *a.g.e.* sh.171'deki 31 No'lu Tablo.

belki harf inkılâbının amacı tam anlaşılmadığından, belki de bu bahane ile fırsattan istifade etmek isteyen bazı etkili ve yetkili kişiler Kur'an Kurslarını kapat(tır)mışlardır. Ancak bunun yanlış bir uygulama olduğu anlaşılacak ki, 1930'lu yıllardan itibaren Kur'an Kursları yeniden açılmaya başlanmış ve öncelikle İstanbul'da olmak üzere sınırlı ve şartlı bir şekilde Anadolu'nun bazı bölgelerinde Kur'an öğretimine izin verilmeye başlanmıştır. Şöyle ki:

Diyanet İşleri Reisliği'nin bilgisi dâhilinde İstanbul Müftülüğü'nün 10.12.1930 tarihli tamimi ile; "12 yaşından küçüklere hiçbir şey öğretilmemek, 12 yaşından büyüklere ise, sadece Kur'an-ı Kerim ile namaz süre ve duâlarını -sıkı kontroller altında- öğretebilmeleri için bazı hocaefendilere belli aralıklarla izin verilmeye başlanmıştır.²² Fakat bu şekilde de olsa, kendilerine resmen Kur'an öğretimi izni verilen hocaefendilere psiko-sosyal baskılar uygulanmaktan da geri kalınmamıştır. Hatta bu görevi fahri olarak ve sırf Allah rızası için yürüten hocaefendilerden bazıları -maalesef- "öğrenci velilerinden yüklüce para almak" gibi iftiralara bile maruz kalmaktan kurtulamamışlardır.²³

Jaschke'nin ifadesine göre; bütün yasak ve baskılara rağmen, resmi izinli kurs merkezlerinin olmadığı yerleşim merkezlerinde ise, Kur'an eğitim ve öğretimi -gayr-i resmi olarak- camilerde, eski medrese binalarında veya özel evlerde devam etmiştir.²⁴ Gerçekten de Kur'an kurslarının resmen kapatılmalarından sonra, Anadolu'nun her tarafında gayr-i resmi yollarla Kur'an-ı Kerim öğretimi, eksik ve yetersiz de olsa durmaksızın devam ettirilmiştir. Bazı evlerin çatı katlarında, bazı köy ve kasabalarda özel yerlerde ve hatta -yakalanma korkusundan dolayı- kış aylarında hayvan ahırlarında, samanlıklarda, yaz aylarında ise, dağlarda, mağaralarda, ormanlık bölgelerde gizli gizli devam eden Kur'an-ı Kerim öğretimi her zaman şikâyetlere de maruzdu. Şikâyetler sonucu baskınlarla yakalanan

²² Bk. Albayrak, Sadık, *Türkiye'de Din Kavgası*, Sebil Matbaacılık, İstanbul, 1975. 2. baskı, sh. 246; ayrıca bk. Ceylan, *a. g. e.* C.II, Risale Yay. İstanbul, 1990, 2. baskı, sh.264.

O dönemde ilk defa Kur'an-ı Kerim'i öğretebilme izni alan hocaefendiler şunlardı: 1932'de Hâfız Ömer (Ödem) Hocaefendi, 1934'te Hâfız Hasan Akkuş Hocaefendi, 1936'Hafız Necati Bilgin Hocaefendi, İsmail Bayrı, Hâfız İdris Okur, Hafız Mehmet Hilmi Bilge, Hafız Said Çayırılı, Hafız Mustafa İlter ve Hafız Ömer Aköz Hocaefendiler. 1939 yılına gelindiğinde Kur'an-ı Kerim'i öğretme izni alabilenler ancak 9 kişi olabilmiştir. (Bu hocaefendilerden her birinin öğrenci sayıları ve karşılaştıkları bazı olumsuz muamelelerle ilgili geniş bilgi için bk. Albayarak, Sadık, *a.g.e.* sh.256-261; Ceylan, *a.g.e.* c. 2. sh. 264-265.)

²³ Ceylan, *a.g.e.*, C. II, 268-269.

²⁴ Bk. Jaschke, *a.g.e.*, sh. 75.

hocaefendiler -aşağıda yer alan Hâfız Harun Soydaş Hocaefendi ile yaptığımız mülakatta da bir örneği verildiği gibi- elleri kelepçelenerek karakollara götürülüyor, işkenceler yapılıyor ve günlerce, aylarca hapsedilebiliyorlardı. Ona rağmen Kur'an-ı Kerim hamiyetli hocaefendiler tarafından devamlı öğretilenmiştir. Ancak kabul etmek gerekir ki, bu tür Kur'an-ı Kerim öğretimi hiçbir zaman izinli Kur'an Kurslarında yetkili hocaefendilerin okuttukları gibi düzenli ve başarılı olamamıştır. Arada belki çok iyi öğretebilen istisnai bazı hocaefendiler de olmakla birlikte, bu şekildeki öğretimin ilk ve asıl hedeflerinden birisi; Kur'an-ı Kerim'in okunmasının tamamen unutulmasını önlemektir. Bir diğer hedefi ise; köylerde, kasabalarda gayri resmi de olsa imamlık yapabilecek elemanların yetişmesini sağlamaktır. İşte böylesine gayretler sonucu Kur'an-ı Kerim'in okunması ve okutulması 1950'li yıllara kadar devam etmiştir.

b. Demokratik hayata geçişten günümüze kadar (1950-2004 yılları arası)

1) 1950-1951 ile 1978-1979 yılları arasında Kur'an Kursları

Cumhuriyetin kurulduğu 1923'ten 1950'ye kadar 27 yıl boyunca Türkiye hep tek parti ile yani Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından yönetilmiştir. 1950 yılında yapılan siyasi genel seçimler sonrasında Demokrat Parti (DP) seçimleri kazanmış, ilk defa siyasi iktidar el değiştirmiş ve yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde siyasi iktidar, seçim meydanlarında halka verdiği bazı sözleri yerine getirmek amacıyla dinî hayat bakımından toplumu rahatlatacak adımlar atmaya başlamıştır. Bu cümleden olarak yaptığı ilk icraatlarından birisi, daha iktidara gelmelerinin üzerinden bir ay geçtikten sonra, 18 yıl boyunca Türkçe okutulan Ezan'ı Arapça aslına çevirmek olmuştur. 1951 yılından itibaren İmam-Hatip Okullarını açmaya başlamıştır. Bu arada, Kur'an eğitimi ve öğretimini serbest bırakmıştır. Bir taraftan resmi izinli olan Kur'an Kurslarının sayılarının çoğalmasına müsaade ederken, diğer taraftan gayri resmi olarak yapılan Kur'an öğretimine de mani olmamıştır. Böylelikle Türkiye'de din eğitimi ve öğretimi ile dinî hayat bakımından rahatlama sürecine girilmiştir. İşte bu tarihten, yani 1950'den 1960'a gelinceye kadar, bir başka ifade ile Demokrat Parti (DP) iktidarı döneminde Kur'an Kursu sayısı 127'den 301'e ulaşmıştır.

27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen askeri ihtilal döneminde de artış devam etmiş ve 1964-1965 öğretim yılına gelindiğinde Kur'an Kursu sayısı 434 olmuştur.

1965 yılında Adalet Partisi (AP) iktidarı dönemi başladıktan 12 Mart 1971 tarihinde askerlerin verdikleri muhtıra sebebiyle hükümetin istifa ettiği yıla kadar Kur'an Kursu sayısı 786'ya ulaşmıştır.

Bu tarihten sonra da artış devam etmiş ve 1978-1979 öğretim yılında Kurs sayısı 1538 olmuştur.

1950 ila 1979 yılları arasında Kur'an Kurslarındaki sayısal gelişmeyi, siyasi seçimlerin ve askeri müdahalelerin ortaya çıkardığı her bir dönemi esas alarak topluca verdikten sonra şimdi bir de yıllara göre gelişmelere göz atalım. Düzenlenen bir sempozyumda Diyanet İşleri Başkanlığının yetkili elemanınca hazırlanıp sunulan "*bildir*"ye göre; Kur'an Kurslarında görülen sayısal gelişme şöyledir:²⁵ (Bk. Tablo: 2.)

Tablo: 2: 1950-1951 İLE 1978-1979 Öğretim Yılları Arasında Kur'an Kursları

ÖĞRETİM YILI	KURS SAYISI	ÖĞRETİM YILI	KURS SAYISI
1950-1951	144	1965-1966	485
1951-1952	158	1966-1967	621
1952-1953	163	1967-1968	661
1953-1954	199	1968-1969	699
1954-1955	222	1969-1970	749
1955-1956	237	1970-1971	786
1956-1957	245	1971-1972	808
1957-1958	263	1972-1973	848
1958-1959	279	1973-1974	977
1959-1960	301	1974-1975	1007
1960-1961	326	1975-1976	1037
1961-1962	345	1976-1977	1267
1962-1963	371	1977-1978	1490
1963-1964	399	1978-1979	1538
1964-1965	434	-	-

2) 1979-1980 ile 2003-2004 öğretim yılları arasında Kur'an Kursları

- Kurs, öğretici ve öğrenci sayıları

Diyanet İşleri Başkanlığı 1979-1980 tarihinden itibaren istatistikler oluşturmaya ve her yıl periyodik olarak yayınlamaya başlamıştır. Başlangıçta çok geniş ve sağlıklı olmasa da, sonraki yıllarda giderek daha kapsamlı ve güvenilir istatistikler yayınlanmıştır. Biz de bu tarihten itibaren her yıl söz konusu istatistikleri takip etmeye çalıştık. Neticede eski yıllara göre hem daha güvenilir bilgiler edinilmiş ve hem de, kurs sayısının yanında bayan ve erkek öğretici (hoca) tespitleri yapılmıştır. Ayrıca; kız-erkek, yüzünden okuyan, hâfızlık yapan,

²⁵ Bu tablo; Diyanet İşleri Başkanlığı Din Eğitimi Daire Başkanı Şükrü Öztürk tarafından "*Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik*" (Bk. Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, sh.179.) konulu sempozyumda sunulan "*Kur'an Kurslarının Eğitim ve Kültür Hayatımıza Katkıları*" başlıklı "*bildir*"den ilgili yıllara ait rakamlar alınmak suretiyle oluşturulmuştur.

camilerde veya özel bazı yerlerde açılan yaz ve akşam kurslarına devam eden öğrencilerin sayıları da ayrı ayrı belirlenmek suretiyle ortaya konmuştur.

Bu kısa açıklamadan sonra önce, Diyanet İşleri Başkanlığı Araştırma Plânlama ve Koordinasyon (APK) Dairesi Başkanlığınca her yıl yayınlanan istatistiklerden yararlanarak 1979-1980 ile 2003-2004 öğretim yılları arasındaki Kur'an Kursları ile ilgili rakamları birleştirerek oluşturduğumuz Tablo'yu vereceğiz. **(Bk Tablo: 3/1. ve Tablo: 3/2.)** Sonra da, tabloda yer alan rakamsal bilgilerden yararlanarak bazı açıklamalar yapacağız. Son 25 yıllık zaman dilimini kapsayan bu dönemi de kendi içerisinde iki dönem halinde ele alacağız.

Tablo: 3/1: 1979-1980 İle 2003-2004 Yılları Arasında Kur'an Kursu, Öğretici ve Öğrenci Sayıları

YILLAR	KURS SAYISI			ÖĞRETİCİ SAYISI			YÜZÜNDEN ÇALIŞAN			HIFZA ÇALIŞAN		
	AÇIK	KAPALI	TOP.	KIZ	ERK	TOP.	KIZ	ERKEK	TOPLAM	KIZ	ERKEK	TOPLAM
1979-1980	2385	225	2610	----	----	1630	38329	30157	68486	----	----	----
1980-1981	2610	163	2773	----	----	1870	44960	35951	80911	3713	4297	8010
1981-1982	2773	173	2946	814	1110	1924	58359	42909	101268	4140	5200	9340
1982-1983	2946	101	3047	1105	1311	2416	64936	49732	114668	5425	6806	12231
1983-1984	3047	?	3047	1162	1310	2522	60175	42348	102523	6780	7625	14405
1984-1985	3047	288	3335	1210	1546	2756	67394	45686	113080	6954	7573	14527
1985-1986	3335	327	3662	1513	1735	3248	78354	52520	130874	6810	7442	14252
1986-1987	4033	25	4058	1302	2213	3515	86977	57036	144013	6774	7845	14619
1987-1988	4058	362	4420	1921	1914	3835	89099	53664	142763	6757	9055	15807
1988-1989	4420	295	4715	2478	2112	4540	97053	58350	155403	6992	9246	16238
1989-1990	4715	----	----	2522	2165	4687	82107	44418	126525	7260	10777	18037
1990-1991	4998	----	----	2635	2710	4845	94744	51862	146606	6555	11206	17761
1991-1992	4557	889	5446	2673	2194	4847	102418	49812	152230	6235	10574	16810
1992-1993	4783	831	5614	2667	2278	4945	102640	51546	154186	6764	11523	18287
1993-1994	4925	998	5923	2703	2592	5295	107780	49533	157313	6812	12767	19579
1994-1995	4985	1059	6044	3522	3444	6966	116020	50424	163444	7756	137743	21499
1995-1996	5011	1507	6518	2587	2581	5168	110433	49736	160169	7762	13630	21392
1996-1997	5241	1146	6387	2936	3938	6874	111155	47291	158446	8148	14237	22385
1997-1998	4890	1624	6514	3583	3339	6922	109718	46258	155976	7465	13679	21144
1998-1999	3705	2851	6556	3058	2747	5805	104215	34079	138294	7996	13893	21889
1999-2000	3498	2963	6461	2451	2224	4675	77604	11734	89338	9857	9447	19303
2000-2001	3119	3189	6308	2689	1942	4631	76340	8766	85106	9244	8511	17755
2001-2002	3774	3022	6796	3083	1829	4912	82011	14201	96212	4713	3161	7874
2002-2003	3664	3153	6817	3210	1574	4784	95519	13409	108928	5834	3573	9407
2003-2004	3811	3124	6935	3602	1789	5391	95627	13497	109124	5843	3595	9438

Çünkü 5 yıllık zorunlu ilköğretimin devam ettiği yıllardaki şartlar ve Kur'an Kurslarına olan ilgi ile 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçiş tartışmalarının başladığı tarihten itibaren ortaya çıkan şartlar ve kurslara olan ilgi farklıdır.

Tablo: 3/2 Yaz ve Akşam Kur'an Kursları

YILLAR	KIZ	ERKEK	TOPLAM
1992-1993	551055	649621	1200676
1993-1994	675988	702483	1378471
1994-1995	705567	685362	1390929
1995-1996	732117	771600	1503717
1996-1997	763206	791334	1554540
1997-1998	644107	807303	1451410
1998-1999	605437	703629	1309066
1999-2000	319122	381685	700807
2000-2001	352764	371100	723864
2001-2002	461898	550001	966899
2002-2003	523963	486822	1010785
2003-2004	550215	571556	1121771
2004-2005			
2005-2006			

- 5 yıllık ilköğretimin devam ettiği yıllarda

Tablo: 3/1. incelendiğinde görülmektedir ki; 1979-1980 öğretim yılında Türkiye genelinde toplam 2610 Kur'an Kursu vardır. Bunlardan 2385'i öğretime açık, 225 kurs ise öğretime kapalıdır. Kurslarda 1630 resmen atanmış öğretici (hoca) vardır. Hocalardan kaçınılmaz olarak, kaçınılmaz erkek olduğu istatistikte belirtilmemiştir. Gerek bu öğretim yılında gerekse sonraki öğretim yıllarında hoca (öğretici) sayısının kurs sayısından az oluşu dikkat çekmektedir. Demek ki, resmen atanmış hocası olmayan kurslarda, vâiz, imam, müezzin gibi din görevlileri fahri olarak görev yapmışlardır. Kurslarda 38 329'u kız, 30 157'si erkek olmak üzere toplam 68 486 öğrenci yüzünden Kur'an okumuşlardır. Bu yılda hâfızlığa çalışanlarla ilgili bilgilere yer verilmemiştir.

12 Eylül 1980'de bir askeri ihtilâl yaşanmıştır. Buna rağmen Kur'an Kursu sayısında duraklama olmamış, tam tersine giderek artan bir hızla çoğalmıştır. Aradan 10 yıl geçtikten sonra, 1990-1991 öğretim yılında Kur'an Kurslarında kaydedilen gelişmelere bir göz attığımızda şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır:

Bu (1990-1991) öğretim yılında kurs sayısı 4 998'e ulaşmıştır. Bu kurslarda 2 635 bayan, 2 710 erkek olmak üzere toplam 4 845 kurs hocası görev yapmıştır. Öğrenci sayısı ise şöyle gerçekleşmiştir: 94 744 kız, 51 862 erkek olmak üzere toplam 146 606 öğrenci 5 yıllık ilkokuldan sonra kurslara kayıt yaptırmak suretiyle en az bir yıl boyunca Kur'an'ı yüzünden okumaya çalışmıştır. Aynı yıl; 6 555 kız, 11 206 erkek olmak üzere 17 761 öğrenci de, yine 5 yıllık ilkokuldan sonra yaklaşık 3 yılını bu kurslarda hâfızlık yapmaya tahsis etmiştir. Kur'an'ı yüzünden okumak üzere kurslara devam eden kız öğrencilerin çokluğuna karşılık, hâfızlık yapanlarda erkeklerin çokluğu dikkat çekmektedir.

1996-1997 öğretim yılı, Kur'an Kursları, öğretici ve öğrenci sayısı bakımından en yüksek rakama ulaşılan yıllardan biridir. Buna göre; toplam 6 387 kurs merkezinden 5 241'i öğretime açık, 1 146 kurs merkezi ise -hoca yokluğu sebebiyle olsa gerek- öğretime kapalıdır. Bu yıldaki hoca sayısı 2 936'sı bayan, 3 938'i erkek olmak üzere toplam 6 874'tür. Bu yılda öğretici (hoca) sayısı kurs sayısından fazla gözükmektedir. Bunun sebebi; büyük kurs merkezlerinde birden fazla hoca görevlendirilmiş olmasıdır. Ama buna karşılık, 1146 kurs merkezi de öğrenci yetersizliği veya başka bazı sebeplerle kapalıdır.

Aynı yıl öğrenci sayısı ise şöyle gerçekleşmiştir: Yüzünden okuyan kız öğrenci sayısı 111 155 iken, erkek öğrenci sayısı 47 291 olmak üzere toplam 158 446 öğrenci bir yıl boyunca yüzünden Kur'an okumayı öğrenmiştir. Buna karşılık; 8 148 kız, 14 237 erkek olmak üzere 22 385 öğrenci de yaklaşık üç yıl boyunca hâfızlığa çalışmıştır. Yüzünden okumayı öğrenenlerle hâfızlığa çalışanların toplamı ise 180 831'dir. İstatistik verilerinde dikkat çeken bir husus ise; geçmişteki her yıl olduğu gibi bu yılda da yüzünden okumak üzere Kur'an Kurslarına devam eden kız öğrenci sayısının çokluğuna karşılık, hâfızlığa devam eden erkeklerin çokluğudur.

Bu rakamlar şunu ifade etmektedir: 1996-1997 öğretim yılında insanlarımızdan yaklaşık 181 bini çocuklarının en güzel ve verimli yıllarından bir ila üç yılını -herhangi maddi bir karşılık beklemezsiniz- sırf Allah'ın Kelâmını öğrenmeleri için Kur'an Kurslarına göndermiştir.

1996 yılının yaz aylarında camilerde kısa süreli olarak açılan 76 323 yaz ve akşam kurslarına devam eden öğrencilerin toplamı 1 554 540 (Birmilyonbeşyüzellidörtbinbeşyüzkırk)'tır ki bunların 763 206'sı kız, 791 334'ü erkektir. **(Bk. Tablo: 3/2.)** Bu rakam son yıllarda yaz ve akşam kurslarına devam edenlerin en yüksek seviyeye ulaştığı dönemdir.

- 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim sürecine geçiş dönemi ve sonrasında

Her ne kadar 1996 yılı, Kur'an Kurslarına olan ilginin zirveye çıktığı yıllardan biri olarak tarihe geçmiş olsa da, aynı zamanda bu yıl hatta 1995 yılı eğitim ve öğretim sistemimiz açısından yeni bir döneme geçiş sürecinin de başlangıcını oluşturmuştur. Çünkü 1995'te, yıllardan beri konuşula gelen 8 yıllık zorunlu eğitime geçiş için start verilmiş ve 15. Milli Eğitim Şûrâsının hazırlıkları başlatılmıştır. Bunun üzerine, herkesin süresi üzerinde ittifak ettiği 8 yıllık zorunlu ilköğretim "5+3=8 olarak kesintili mi olsun, kesintisiz 8 yıl olarak mı devam etsin?" tartışmaları başlatılmıştır. Tartışmaların 1995'ten başlayarak 1996 yılı boyunca TV'lerde, gazete köşe yazarları ve siyasi parti mensupları arasında giderek yoğun bir şekilde devam etmesi üzerine toplumumuzda bir takım tereddütler oluşmuştur. Bu arada 13-17 Mayıs 1996 günlerinde Ankara'da "15. Milli Eğitim Şûrâsı" toplanmış ve birtakım zorlamalarla "8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim" kararı aldırılmıştır. Söz konusu tartışmalar ve Şûrâ kararı, hem Kur'an Kurslarının ve hem de kurslara devam eden öğrencilerin sayısında bir gerilemenin başlamasına sebep olmuştur. Nihayet 1997'de TBMM'de kabul edilen bir kanunla 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmiştir.²⁶ Kanunun yürürlüğe girmesi üzerine 1997 yılında hazırlanan yönetmeliğin 15. maddesinin (b) bendi gereği Kur'an Kurslarına kayıt kabul şartları arasında: "İlköğretimin 5. sınıfının geçildiğini gösteren karnenin okul yönetimince onaylanmış örneğini vermek (İlköğretim çağını geçmiş olanlardan Türkçe okur-yazar olanlar kurslara kayıt ve kabul edilirler)" şartı getirilmiştir. 1999 yılında ise, 22/6/1965 tarihli ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'a yapılan bir ek madde (Kanun No: 4415) ile Kur'an Kurslarına kayıt yaptırıp devam edebilmek için (8 yıllık) ilköğretimi bitirme ön şartı getirilmiştir. Yaz tatillerinde kısa süreli kurslara devam edebilmek için ise, ilköğretim okullarının 5. sınıfını bitirmiş olmak ön şart olarak konulmuştur. Kanun maddesi şöyledir:

EK MADDE 3. "İlk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri dışında, Kur'an-ı Kerim ve meâlîni öğrenmek, hâfızlık yapmak ve dinî bilgiler almak isteyenlerden ilköğretimi bitirenler için, Diyanet İşleri Başkanlığınca Kur'an Kursları açılır. Bu kurslardaki din eğitim ve öğretimi kişilerin kendi isteğine, küçükle-

²⁶ Bk. TBMM'nde 16.08.1997 günü kabul edilerek, 18.08.1997 gün ve 23084 sayılı Resmi Gazetede (sh.2-6) yayınlanan 4306 sayılı; "İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.03.1988 tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kağıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun."

rin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır. Ayrıca ilköğretimin 5'inci sınıfını bitirenler için tatillerde ve Milli Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde yaz Kur'an Kursları açılır.”

“Kur'an Kurslarının açılış, eğitim-öğretim ve denetimleri ile bu kurslarda okuyan öğrencilerin barındığı yurt veya pansiyonların açılış ve çalışmalarına dair hususlar yönetmelikle düzenlenir.”²⁷

Kanunun bu maddesine ve ilgili diğer maddelere dayanılarak 2000 yılında hazırlanan Kur'an Kursları Yönetmeliğinde ise, “kayıt için gerekli belgeler” olarak şu ifadelere yer verilmiştir:

Madde 9. Kursa kayıt olacaklardan:

Dilekçe eşliğinde; “İlköğretimi bitirdiğini gösteren belgenin aslı veya onaylanmış örneği, yaz Kur'an Kursları için ise, İlköğretimin 5'inci sınıfını geçtiğini gösteren karnenin okul yönetimince onaylanmış örneği,” istenir.²⁸

Kısaca, 1997 yılından itibaren Kur'an Kurslarına devam edebilmek için “8 yıllık ilköğretim mezunu olmak” ön şartı da getirilmiştir.

Bahsedilen yasal düzenlemelerin ilgili maddelerini naklettikten sonra, 1997-1998 öğretim yılından itibaren “öğretime açık ve kapalı olan” Kurs sayılarına bir göz atalım:

Bu (1997-1998) öğretim yılında toplam 6 514 resmi Kur'an Kursundan, 4 890'ı öğretime açık kalabilirken, 1 624'ünün bir kısmı hocasızlıktan, önemli bir kısmı ise, 8 yıllık İlköğretim Okulu mezunlarının ya liselere geçiş yapmaları veya Çıraklık Eğitim Merkezlerine geçiş yaparak iş hayatına atılmaları sebebiyle kursa devam edemelerinden dolayı “öğrenci yokluğu(!)” sebebiyle kapalıdır.

Bu yılda 3 583 bayan, 3 339 erkek olmak üzere toplam 6 922 hoca kurslarda görev yapmıştır. Öğrenci sayısı ise, 109 718'i kız, 46 258'i erkek olmak üzere toplam 155 976 olarak gerçekleşmiştir. Hâfizliğe çalışanlar ise; 7 465 kız, 13 679 erkek olmak üzere toplam 21 144'e düşmüştür.

Gerek kurs sayısında ve gerekse öğrenci sayısındaki en düşük rakamların 2000-2001 öğretim yılına ait olduğunu görüyoruz. Bu öğretim yılında toplam 6 308 kurstan 3 119 öğretime açık kalma başarısını gösterirken 3 189'u (yarıdan fazlası) öğretime kapanmıştır. Bu kurslarda hocalık görevi yapan bayanların sayısı 2 689 olarak

²⁷ Bk. *Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun*, 5 Ağustos 1999 tarih ve 23777 sayılı Resmi Gazete, sh. 1. Ayrıca bk. 24 Ağustos 1999 tarih ve 87 sayılı *Yargı Mevzuatı Bülteni*, sh. 16.

²⁸ Bk. “*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği*,” 3 Mart 2000 tarih ve 23982 sayılı Resmi Gazete, sh. 27.

tespit edilirken erkek hocaların sayısı 1942'ye düşmüştür. Toplam hoca sayısı 4 631'dir. Önceden görevli erkek hocaların önemli bir kısmı öğrencisizlik(!) sebebiyle kurslarının kapanması üzerine camilerde imam veya müezzin olarak görevlendirilmişlerdir.

Öğrenci sayısına baktığımızda ise; aynı yıl (2000-2001'de) yünden okuyanların sayısı toplam 85 106'ya düşmüştür ki bunlardan 76 340'ı kız, 8 766'sı erkektir. Bu demektir ki, 8 yıllık kesintisiz eğitim sonrasında erkek çocuklar ya liselere devam ettikleri veya iş hayatına ve Çıraklık Eğitim Merkezlerine yöneldikleri için Kur'an Kurslarına devam etmemişlerdir. Liselere veya Çıraklık Eğitim Merkezlerine gitmeyen / gidemeyen kızlar ise Kur'an Kurslarına devam etmişlerdir. Aynı sebepten dolayı hâfızlığa çalışmakta olan kızlar (9 244) ilk defa sayısal olarak erkeklerin (8 511) önüne geçmişlerdir ki toplamı 17 755'tir.

Yaz ve akşam kurslarına devam eden öğrenci sayısındaki en düşük oran, 2000 yılının yaz aylarında gerçekleşmiştir. Bu yılın tatil döneminde Kur'an Kursları ile camilerde açılan yaz Kur'an Kurslarına devam eden öğrenci sayısı 319 122'si kız, 381 685'i erkek olmak üzere toplam 700 807'dir.

Hâfızlığa çalışanlarda en düşük oran ise; 2001-2002 öğretim yılında gerçekleşmiştir. Bu öğretim yılında hâfızlığa çalışan kızların sayısı 4 713 iken, erkekler 3 161'dir ki toplam 7 874 öğrenci bütün olumsuz şartlara ve engellemelere rağmen ömürlerinin en güzel dönemlerinde üçer yıllarını ayırarak hâfızlık yapmaya devam etmişlerdir.

- Kur'an Kurslarında yeniden dirilişin başlangıcı

Bahsedilen bütün engellemelere rağmen, (**Tablo: 3/1. ve Tablo: 3/2.**'de açıkça görüleceği gibi) son yıllarda Kur'an Kurslarına olan ilgi yeniden artmaya başlamıştır. Şu satırları yazarken elimizde mevcut olan en son 2003 yılı istatistik rakamlarını esas aldığımızda Kur'an Kurslarındaki son durum şöyledir: Bu yılda mevcut 6 935 Kur'an Kursundan 3 811'i öğretime açık iken 3 124'ü maalesef halen kapalıdır. Kurslarda 3 602 bayan, 1789 erkek toplam 5 391 hoca (öğretici) görev yapmıştır. 95 627 kız öğrenciye karşılık 13 497 erkek öğrenci olmak üzere toplam 109 124 öğrenci 8 yıllık İlköğretimden sonra Kur'an öğrenmeye yönelmiştir. Hâfızlığa çalışan 5 843 kız öğrenciye karşılık, 3 595 erkek öğrenci vardır ki toplamı 9 438'dir.

Yaz aylarında cami ve benzeri yerlerde açılan veya akşam kurslarına devam eden öğrencilerde de son iki yılda artış gözlenmiştir. 2003 yılının yaz aylarında camilerde açılan kısa süreli kurslara devam eden öğrenci sayısı toplamı tekrar bir milyonu aşarak 1 121 771

(Birmilyonyüzyirmibirbinyediyüyetmişbir) olarak gerçekleşmiştir ki bunların 550 215'i kız, 571 556'sı erkektir.

Bütün bu rakamsal bilgileri verdikten sonra şu gerçeği de ifade etmek durumundayız:

Özellikle 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime geçildikten sonra Kur'an Kurslarına kayıtlı ve devam ediyor gözükken öğrencilerin önemli bir kısmı, genellikle belli yaşın üzerinde olan insanlardır. Onların bir kısmı ise, aslında kayıtlı olmakla birlikte işleri sebebiyle kurslara devam edememişlerdir. Ancak onlar kursların resmen ve fiilen kapanmaması konusunda yardımcı ve destek olmuşlardır. Fakat birkaç yıl devam eden panikleme sürecinden sonra artık az da olsa Kur'an Kurslarında -özellikle kız öğrencileri bakımından- yeniden ve gerçek öğrencilerle canlanma başlamıştır. Öyle tahmin ediyoruz ki, Kur'an Kurslarındaki gelişmeler ve sayısal artış bundan sonraki yıllarda da devam edecektir. Özellikle ve öncelikle, devletten bir kuruluş bile yardım ve destek almadan vatandaşların kendi imkânlarıyla yaptırdıkları, ancak bahsedilen sebeplerle öğretime kapalı bulunan kurslar yeniden açılacaktır, açılması gerekir.

- Yüzünden okuma ve hâfızlık belgesi alanlar

Yıllara göre; Kur'an Kurslarındaki kurs, öğretici ve öğrenci sayılarını verdikten sonra, şimdi bir de; aynı dönemlerde bu kurslara devam ederek bir yıl okuyup "*Yüzünden Okuma Belgesi*" alanlarla, yaklaşık 3 yıl kadar kurslara devam edip hıfzını tamamlayan yani Kur'an-ı Kerim'i baştan sona ezberleyerek "*Hâfızlık Belgesi*" alanların sayısal durumlarına bakalım: **(Bk. Tablo: 4.)**

Tablo 4: 1980-1981 ile 2003-2004 Öğretim Yılları Arasında Yüzünden Okuma ve Hâfızlık Belgesi Alanlar

ÖĞRETİM YILI	Yüzünden Okuma Belgesi Alan		Toplam	Hâfızlık Belgesi Alan		TOPLAM
	Kız	Erkek		Kız	Erkek	
1980-1981	14828	11077	25905	186	575	761
1981-1982	23551	16426	39977	205	784	989
1982-1983	32458	27016	59474	243	873	1116
1983-1984	37979	23405	61384	353	1103	1456
1984-1985	40018	23969	63987	528	1395	1923
1985-1986	43838	38244	82082	618	1758	2376
1986-1987	49410	25862	75272	725	1589	2314
1987-1988	58514	31476	89990	602	1981	2583
1988-1989	59056	28851	87907	670	2378	3048
1989-1990	72024	36975	108999	606	2052	2658
1990-1991	73928	37338	111266	716	2653	3369
1991-1992	77299	36090	113389	704	3047	3751
1992-1993	61927	38925	100852	786	2815	3601
1993-1994	79364	39112	118476	822	2896	3718
1994-1995	79017	37646	116663	865	3006	3871
1995-1996	82526	40618	123144	957	3209	4166
1996-1997	85530	35449	120979	1027	3549	4576
1997-1998	83843	35478	119321	1169	3600	4769
1998-1999	79425	24931	104356	1277	3731	5008
1999-2000	57200	9286	66486	1380	3083	4463
2000-2001	53383	5078	58461	1409	2391	3800
2001-2002	52728	7826	60554	1253	1311	2564
2002-2003	58711	8526	67237	1049	827	1876
2003-2004	76465	9653	86118	539	779	1318
TOPLAM	1.433.022	629.257	2.062.279	18.689	51.385	70.074

Diyanet İşleri Başkanlığının Araştırma Planlama ve Koordinasyon (APK) Dairesi Başkanlığınca her yıl yayınlanan istatistikleri esas alınarak hazırlanan **Tablo 4.**'te yıllara ve cinsiyetlerine göre Kur'an Kurslarından her yıl "yüzünden okuma belgesi" alanlarla "hâfızlık belgesi" alanların sayısal durumları görülmektedir.

- Yüzünden okuma belgesi alanlar:

1980-2003 yılları arasında; 1 433 022 kız, 629 257 erkek olmak üzere toplam 2 062 279 (iki milyon altmış iki bin iki yüz yetmiş dokuz) öğrenci ortalama bir yıl boyunca Kurslara devam ederek "*Kur'an-ı Kerim'i Yüzünden Okuma Belgesi*" almıştır.

Tablo 4. incelendiğinde açıkça görülmektedir ki; Kur'an Kurslarına bir yıl kadar devam edip, "yüzünden okuma belgesi alan" kızlar, erkeklerin iki katından fazladır. Bunun sebebi olarak; bazı ailelerin kızlarını, gerek önceki yıllarda olduğu gibi 5 yıllık ilkokuldan ve gerekse 1997'de çıkarılan kanun gereği 8 yıllık kesintisiz zorunlu

ilköğretim okullarından sonra bir üst öğrenim kurumlarına veya iş hayatına göndermek yerine, onları Kur'an Kurslarına, biçki-dikiş kurslarına vb. yerlere göndererek aile yuvası kurmak üzere hazırlama düşüncesinden kaynaklanmaktadır diyebiliriz.

Erkek çocukların durumu ise biraz farklıdır. Çünkü ailelerin büyük çoğunluğu erkek çocuklarından bir istikbal beklemektedir. Onların, ya daha üst öğrenim kurumlarına giderek tahsil yapmak suretiyle bir iş veya meslek sahibi olmaları arzu edilmektedir. Yahut baba esnaf veya sanatkâr ise, kendi yanında çalıştırmak suretiyle yahut bir esnaf ve sanatkâr yanına vererek "çıraklık" yoluyla meslek edinmeleri sağlanmaktadır. Şayet köy ve kasabada yaşıyorlarsa, tarımda büyükleri ile birlikte çalış(tırıl)mak suretiyle aileye ekonomik katkı sağlamaları amaçlanmaktadır.

- Hâfızlık belgesi alanlar

Hâfızlık yaparak belge alanların sayısal durumuna bakıldığında ise, yüzünden okuma belgesi alanların aksine burada erkekler çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Şöyle ki; son 24 yıllık zaman içerisinde yaklaşık 3 yıl boyunca Kur'an Kurslarına devam ederek hâfızlık yapan toplam 18 689 kıza karşılık, 51 385 erkek olmak üzere toplam 70 074 öğrenci "hâfızlık belgesi" almıştır.* Bu rakamlara göre hâfızlık yapan erkek çocukların sayısı kızların yaklaşık üç katıdır. Kanaatimizce bunun arka plânında; -aşağıda asıl metnini ve tercümesini vereceğimiz İcâzname sıralanan birçok hadiste ifade edildiği gibi- insanlarımızın inanç dünyalarında: "Allah'ın Kelâmını öğrenmenin ve öğretmenin, çocuğunu "hâfız" yapmanın son derecede sevap olduğu" anlayışı vardır denilebilir. İnsanımızın bir kısmı, ekonomik yönden kendilerine neye mal olursa olsun, çocuklarını iş hayatında veya tarımda çalıştırmak yerine, ömürlerinin en güzel yıllarından 3 senesini Allah'ın Kelâmını öğrenmeleri için kullandırmaktadırlar. Kız olsun, erkek olsun hâfızlığını tamamladıktan sonra ise, genellikle İmam-Hatip Lisesine göndererek, şayet gençler bu okulu tercih etmezlerse lise veya meslek liselerinden herhangi birine göndererek tahsillerine kaldıkları veya ara verdikleri yerden devam ettirmektedirler.

- Özetle;

1980 yılından bu yana her yıl bir evvelki yıla göre yüzünden okuma belgesi alan öğrenci sayısında belli oranda bir artış dikkat çekmektedir. Artış, 1995-1996 öğretim yılına kadar devam etmektedir. 1996-1997 öğretim yılından itibaren, yani 8 yıllık kesintisiz zo-

* 1980 öncesinde hâfızlık yapanlarla, resmi Kur'an Kursları dışında hâfızlık yapanları da tahminen 30 ila 35 bin civarında kabul edersek, halen Türkiye'de 100 ila 105 bin civarında hâfız var demektir.

runlu ilköğretime geçiş tartışmalarının başlamasıyla birlikte duraklama ve gerileme başlamıştır. Ancak 2001-2002 öğretim yılından itibaren yeniden bir artış gözlenmektedir.

Aynı dönemde hâfızlık belgesi alanlarda da her yıl anlamlı bir şekilde artış gözlenmekle birlikte, bu gruptaki öğrenci sayısındaki düşüş iki-üç yıl daha sonra ortaya çıkmaktadır. Çünkü, hâfızlık yaklaşık üç yıl kadar sürdüğü için, bu grupta artış ve eksilme de iki-üç yıl sonra kendisini hissettirmektedir. Bundan dolayıdır ki, en az hâfızlık belgesi verilen yıllar son iki yıl, yani 2002-2003 ile 2003-2004 öğretim yılları olarak gerçekleşmiştir. Tahminimize göre ve gelişmelere bakılırsa, bundan sonraki yıllarda, yüzünden okuma belgesi alanlarda olduğu gibi, hâfızlık belgesi alanlarda da yeniden artış gözlenebilir.

- Netice olarak deriz ki;

Türkiye’de özellikle son birkaç yıl içerisinde olduğu gibi, Kur’an Kurslarında geçici olarak bir sendeleme ve sayısal olarak gerileme gözlenirse de, Kur’an öğretimi hiçbir zaman son bulmayacaktır. 1930’lu ve özellikle 1940’lı yıllardaki ağır baskılara rağmen Kur’an eğitimi ve öğretimi tümden yok olmamıştır ki şimdilerde yok olsun... İnanıyoruz ki, bundan sonraki yıllarda Kur’an Kurslarının sayısal durumu giderek artmak suretiyle gelişecektir. Zaten son iki yılda yeniden artış başlamıştır bile... Çünkü, gerek Türkiye’de, gerekse dünyanın yer yerinde herhangi bir karşılık beklemeksizin, gönüllü olarak eğitim yalnızca dinî alanda ve özellikle kutsal kitapların öğrenimi alanında yapılmaktadır.

Kur’an eğitim ve öğretiminin ikinci ve belki de sayısal yönden daha önemli bir boyutu daha vardır ki, o da kalitedir. Konunun bu boyutu, bu makâlenin yazılış amacının dışında olduğu için Kur’an eğitimi ve öğretiminde kalite yönüne hiç girilmemiştir. Gerçekten de, baştan beri rakamlara dayalı olarak verdiğimiz bunca bilgiye karşılık Kur’an Kurslarındaki başarı ve başarısızlık, bir başka deyimle verimlilik yahut kalite de ayrıca ve geniş çaplı olarak ele alınması gerekir. Bu konuda şimdiye kadar birkaç alan araştırmasından başka araştırma yapılmamıştır.²⁹ Daha çok sayıda ve daha kapsamlı alan araş-

²⁹ Bu konuda yapılan ve bilebildiğimiz çalışmalar şunlardır: Bayraktar, M. Faruk, *Eğitim Kurumu Olarak Kur’an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, Yıldız Matbaası, İstanbul, 1992; Ay, Mehmet Emin, *Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Kur’an Kurslarının Problemleri ve Beklentileri*, Uludağ Yay. 2. baskı, Bursa, 1995; Şen, Süleyman Zihni, *Kur’an Kursu Öğrenci ve Öğreticilerinin Beklenti ve Sorunları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1995 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi); Buyrukçu, Ramazan, *Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002; Kur’an eğitimi ve öğretimi üzerine bir de İslâmî İlimler Araştır-

tırmaları yapılması ve elde edilen bulgular doğrultusunda Kur'an eğitim ve öğretimine yeni bir çeki-düzen verilmesi gerektiğini düşünürüz.

A. İCÂZET KAVRAMI, HÂFİZ HARUN SOYDAŞ İLE YAPILAN MÛLÂKAT VE İCÂZETNAMESİ

İslâm tarihi boyunca ve ağırlıklı olarak Türkiye Cumhuriyeti döneminde Kur'an eğitim ve öğretim faaliyetleri ile ilgili sayısal gelişmeler ışığında bilgiler verdikten sonra, bu bölümde önce "İcâzet" ve "İcâzetname" kavramlarını açıklayacağız. Arkasından da Cumhuriyet döneminde yetişmiş son devrin "Kurrâ"larından Hâfız Harun Soydaş Hacefendi ile yaptığımız mülâkâtı nakledeceğiz. Daha sonra da, kendisi için yazılmış İcâzetnâmenin tercümesi ile birlikte Arapça aslını sunacağız.

1. İcâzet ve İcâzetnâme Nedir? Kim, Kime, Niçin İcâzet Verir?

Sözlükte, "su akıtmak, helâl kılmak, izin vermek, onaylamak, geçerli kılmak" gibi anlamlara gelen ve "cevz" kökünden türeyen *icâzet*, İslâmî eğitim ve öğretimde akademik seviyedeki diplomaları, sanat ve meslekte yeterlilik için gerekli izin ve onayı ifade eden bir terimdir.

İcâzet, ilk defa hadis sahasında kullanılan bir terimdir. Bu anlamda icâzet; "hadis rivayetine sözlü veya yazılı izin vermek, rivayet hakkını devretmek" demektir. Hadis sahası dışında, fetva, fıkıh, tedris, tıp, ferâiz, hat (yazı) alanlarında icâzet verildiği gibi, tarikat icâzeti, sanat ve meslek icâzeti vb. başka alanlarda da icâzetnâmeler düzenlenmiştir.

Osmanlılarda ve diğer İslâm ülkelerinde, medrese ve tekke mensuplarıyla, sanat erbabından eğitim ve öğrenimlerini tamamlayanlara üstatların verdiği yazılı belgeye ise "*İcâzetnâme*" denilmiştir.

İcâzetnâme, Kıraat İlmi (Kur'an okuma) alanında da düzenlenmiştir. Kıraat ilminde icâzet; Kur'an lafızlarının usûlüne uygun bir üslûpla okunması açısından okuyucuda bulunması gereken niteliklerin mevcudiyetini belirten yazılı yeterlilik belgesi anlamındadır. Aranılan niteliklerin varlığının sözle ifade edilmesi "şefehî (şefevî) icâzet" olup Kur'an'ın tamamını veya bir bölümünü üstada okumak (arz) veya onu üstattan dinlemek (semâ) suretiyle kıraat imamlarından birinin kıraatine yahut birden fazla kıraate uygun olarak okumada yeterli seviyeye gelmekle elde edilir.

malar Vakfî (İSAV) tarafından; "*Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik*" (Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000) konulu Sempozyum düzenlenmiştir.

Kıraat alanında ilk yazılı icâzetnâme örneklerinin H. 3./M. 9. asır sonlarında ortaya çıktığı rivayet edilmektedir. Sonraları, Kitâbü's-Seb'a, Şâtıbyye, et-Teysir gibi tadrîsi vesilesiyle bu eserlerin müelliflerine varan rivayet zinciri zikredilerek icâzetler tertip edilmiştir.

Şekil ve muhteva bakımından farklı da olsa bazen kısa, bazen de geniş olarak yazılan kıraat icâzetlerinin tertibi şöyledir:

Besmele, hamdele ve salveleden sonra Kur'an okuma ve okutma ile kıraatlerin önemi belirtilerek ilgili hadislerle yer verilir. Ardından icâzeti verecek üstat (müciz), tâlibin (mücâzün leh) Kur'an'ı hangi eserleri esas alarak, hangi kıraate veya kıraatlere göre okuduğunu belirtir, icâzet almaya ehil olduğuna işaret eder. Daha sonra kendi üstatlarından başlayarak İbnü'l-Cezerî'ye kadar kıraat zincirini zikreder. Bazı icâzetnâmelerde bu zincir Hz. Peygambere kadar götürülür. Bu arada yer yer kıraat ravilerine ait biyografik bilgiler verilir ve icâzeti alacak tâlibe duâ eden ve ondan duâ bekleyen cümlelerle icâzet metni bitirilir.

Kıraat icâzeti genellikle bir merasimle verilir. Osmanlılarda belli bir şekil almış olan gelenek günümüze kadar devam etmiştir. Buna göre:

Camide öğleden önce cemaat huzurunda yapılan törende "reisü'l-kurrâ" mihrabın önüne konulan kürsüye oturur. En yaşlı kıraat üstatlarından başlanarak reisü'l-kurrâ'nın sağında ve solunda hilâl şeklinde bir oturma düzeni oluşturulur. Hilâl uçlarındaki genç okuyuculardan başlanarak sağlı-sollu tilâvet edilir. Reisü'l-kurrâ'nın bitirtilmesini istediği âyetin sonunda eliyle kürsüye vurması üzerine, âyetin son cümlesi birlikte okunarak diğer okuyucuya geçilir. Sağdan ve soldan birer veya ikişer yaşlı üstat da indirâc (cem') metoduyla birkaç âyet kıraat ettikten sonra sıra icâzet verilecek kişiye gelir. Huzura gelip reisü'l-kurrâ'nın elini öperek yüzü ona dönük şekilde oturan tâlib, İhlâs sûresinden başlayıp Nâs sûresinin sonuna kadar kıraat-i 'aşereye göre ve indirâc usûlüyle tilâvet eder. Önceden hazırlanan icâzetnâme metni müciz veya onun uygun göreceği bir kişi tarafından yüksek sesle okunduktan sonra yapılan dua ile merasim sona erer.³⁰

³⁰ İcâzetle ilgili bu bilgiler, T.Diyaret Vakfı tarafından yayınlanan *İslâm Ansiklopedisi*'nin 21. cildinde yer alan *İcâzet* maddesinden özetlenerek alınmıştır. Konu ile ilgili bilgi için ayrıca bk. Mesut İdrız, "İslâm Eğitimi Yaşamında İcâzet Geleneği" (Çev. İbrahim Kapaklıkaya), *Değerler Eğitimi Dergisi* (ded), Sayı 3, Temmuz 2003, sh. 169-187.

2. Hâfız Harun Soydaş Hocaefendi İle Yapılan Mülâkat

Şu satırların yazıldığı 2005 yılının Şubat ayında Bursa'nın Emirsultan Mahallesinde aynı adı taşıyan Camiin karşısında "Soydaş Apartmanı"ndaki evinde ikamet etmekte olan Hâfız Harun Soydaş Hocaefendi, nakledilene benzer bir merasimle merhum hocası Hâfız Ömer Aköz'den "Kıraat İcâzetnâmesi" alanlardandır. İcâzetnâmesini vermeden önce kendisi ile yaptığımız mülâkatı aynen naklediyoruz:

- Hocam, kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

- Ben, 1924 yılının Mart ayında Ordu ilinin Koçboynuzu köyünde dünyaya gelmişim. Fakat doğum tarihim resmi kayıtlara 1928 olarak geçmiş. Babamın adı Şakir, annemin adı ise Feride'dir. Ben daha bir yaşında iken babam bizi alıp, ailece Düzce'ye getirmiş ve Abzah Mehmet Efendi Köyüne yerleşmişiz. 4-5 yaşlarında iken anemi kaybettim. Rahmetli babam bana hem annelik ve hem babalık yaptı. Beni kimseye ezdirmeden büyötmeye çalıştı. Ben ailenin ikinci çocuğu olarak dünyaya gelmişim. Ancak büyük-küçük bütün kardeşlerim ölmüş, ben ailemizin tek çocuğu olarak büyüdüm.

- Tahsil hayatınızdan bahseder misiniz?

- Köyümüzde okul yoktu. En yakın okul, yaya olarak gidilebilecek bir saatlik mesafede idi. Onun için normal okul yaşına geldiğimde öğrenime başlayamadım. Köy İmamının camide okuttuğu Kur'an derslerine başladım ve "hatim" ettim. Sonra; bize yakın olan Kızılcık köyünde ehl-i Kur'an ve ehl-i ilim Mahmut Ezan isimli bir zat vardı. - Yanlış anlaşılmasın, hocamızın soyadı "Ezan" idi.- Onun yanına giderek kendisinden evvelâ "yüzünden" Kur'an okudum. Sonra Hocamın Çiftlik köyüne geçmesi üzerine ben de kendisi ile bu köye geldim ve Tecvid, Ta'lim ve İlmihal dersleri aldım. Aynı zamanda Mahmut Efendiden hâfızlık yapmaya başladım. Normal süre içerisinde hıfzımı tamamlayarak 13 yaşında iken "Hâfız" oldum.

- İlkokul tahsili veya daha yüksek tahsil yapmadınız mı?

- Çocukluk dönemimde okula devam edemedim. Ancak, 1951 yılında Bursa'ya gelip Emirsultan Camiinde İmam ve Hatiplik görevine başladıktan sonra Dörtçelik İlkokulunda dışarıdan imtihanlara girerek 5 yıllık ilkokul diploması aldım.

- Hıfzınızı tamamladıktan sonra hemen görev aldınız mı?

- Hayır, almadım. Çünkü daha 13 yaşında bir çocuktum. Hocam Mahmut Efendi çok ileri görüşlü ve muhterem bir zat idi. Babamı ikna ederek beni 1941 yılında İstanbul'a götürdüler ve Nür-u Osmâniye Camii İmam ve Hatibi Hâfız Hasan Akkuş Hocaefendi'ye teslim ettiler. Bu çok muhterem ve rahmetli Hocamdan yeniden

Tecvid dersleri alarak “*ta’lîm*” yaptım. Çalışmalarım belli bir yeterlik seviyesine ulaştıktan sonra benim için Nûr-u Osmâniye Camiinde “*Tashih-i Hurûf Cemiyeti*” (tören) yapıldı. O cemiyette merhum Hasan Akkuş Hocam benden “Kur’an okumamı” istedi. Ben de zaten okumaya pek hevesli olduğum için hemen okudum. Ondan sonra Hocam bana:

“- Oğlum Harun, benim sana ‘*Aşere ve Takrip*’ okutacak zamanım yok. Görüyorsun talebe de çok kalabalık. Ben seni Fatih Camii Baş İmamı Hoca Ömer Efendiye götüreceğim. O beni kırmaz. Kendisi çok ehil ve feyizli bir zattır,” dedi ve beni aldı birlikte Fatih Camiine gittik.

Rahmetli Ömer Aköz Hocaefendi beni kabul etti. Kendisinden önce “Kiraat-ı ‘*Aşere*’ okudum. ‘*Aşere*’yi tamamladıktan sonra benim için bir Cemiyet düzenlendi. Sonra Takrib’imi tamamladım ve Bursa’da Emirsultan Camiinde İmam ve Hatiplik ve ayrıca aynı camide Kur’an Hocalığı görevine başladım. Bu görevim devam ederken 1371/1951 senesinde İstanbul Fatih Camiinde benim için “*İcâze Cemiyeti*” (tören) düzenlendi. Yani dönemin Kurra’ları huzurunda imtihan vermiş oldum. Başarı ile tamamlanan cemiyetim sonunda Hocam Ömer Aköz Efendi bana bizzat kendi el yazısı ile bir “**İcâzet-name**” yazdı. Size verdiğim işte o İcâzetnamedir. (Bk. BELGE: 1. İCAZETNAMENİN ASLI) Şu da, benim İcâzet Cemiyetim ve arkadaşım Gönenli Hâfız Fahri için düzenlenen ‘*Aşere Hatim Cemiyet*’ “*DAVETİYE*” örneğidir.

“Bilutfihî Teâlâ bir sene mukaddem Mevlûd-i Şerif Kandilinde Takrib Hatmini ikmale muvaffak olan Bursa Emirsultan Camii imamı ve Kur’an-ı Kerim öğretmeni Düzceli Hâfız Harun’un İcâze Cemiyeti ve ‘Aşere hatmini ikmal eden Nişantaş Teşvikiye Camii müezzinlerinden Gönenli Hâfız Fahri’nin ‘Aşere Hatim Cemiyeti Rebiü’l-Evvel ayının 16’sına müsadif 1371/16 Aralık Pazar günü öğle namazını müteakip Fatih Camii Şerifinde icra edileceğinden Zât-ı âlilerin de Cemiyetimize şeref vermenizi rica ederim.

**Fatih Camii Şerifi İmam-ı Evveli
H. Ömer Aköz**

- Hâfız Hasan Akkuş ile Hâfız Ömer Aköz Hocaefendiler “Kurra”dan mı idi? Ayrıca “Kurra” ne demek? Açıklar mısınız?

- Evet, her iki hocam da Kurra’dandı. Kurra, ‘aşere ve takrib okuyabilenlere verilen bir sıfattır.

Resim: 1: Hocalarım ve dönemin meşhur hâfız ve bestekârlarından bazıları

*Hâfız Hasan Akkuş Hocaefendi (sol başta sakallı, kravatlı),
Hâfız Ömer Aköz Hocaefendi (önde, beyaz sakallı ve paltolu),
Hâfız ve bestekâr Sadettin Kaynak (önde, Ömer Aköz'ün yanında, kravatsız),
Ali Rıza Sağman (en arka ve üstte).*

- Hocam konuşmalarınız arasında; *Ta'lîm*, *Tashih-i Hurûf*, *'Aşere* ve *Takrib* kavramları geçiyor. Bu kelime ve kavramları biraz açıklayabilir misiniz?

Ta'lîm: Kur'an-ı Kerim'i üstattan aldığımız şekilde kıraat (okuma) esaslarına uyarak okumak ve okutmaktır.

Tashih-i Hurûf: Harfleri okumadaki eksikliklerimizi ve yanlışlarımızı düzeltmeye denir.

'Aşere : *'Aşere*'den önce "Kıraat-ı Seb'a"dan bahsedeyim: Kıraat-ı Seb'a; Nafi, İbni Kesir, Ebu Amr, İbni Âmir, Âsım, Hamza ve Kisâi ismindeki 7 (yedî) kıraat İmamına veya üstadına verilen ortak isimdir. Bu 7 imamın okuyuş biçimleri "Kıraat-ı Seb'a" olarak anılır. Sonradan bu imamlara üç isim daha eklenmiştir ki bunlar; Ebu Ca'fer, Şeyh Yakub ve Halef (Halef b. Hişam)'dir. Bunlarla birlikte toplam 10 (on) etmektedir. İşte bunlara "Kıraat-ı 'Aşere" (on kıraat), kısaca *'Aşere* denir.³¹

³¹ İsimleri sayılan Kıraat İmamları diğer bazı imamlar hakkında bilgi için bk. Binsık, a.g.e. sh.101-130.

Takrîb: Yaklaşma, yakınlık demektir. ‘Aşere imamlarının ravilerinin ravileri arasındaki kıraat çoğalmasi ile genişleyen okuma biçimlerine de “takrîb” denilir.

- *Peki, Siz kendinizi de “Kurra”dan kabul ediyor musunuz? Sizin için; “Hâfız Harun Soydaş da Kurradandı” diye bahsetsek doğru bir tanımlama olur mu?*

- Evet, Elhamdülillah!..

- *Kıraat İmamlarının tamamının okuyuş tarzına göre Kur’an okuyabiliyor musunuz? Yoksa bazılarının okuyuş tarzına göre mi okuyabiliyorsunuz?*

- Bütün imamların kıratlarına uygun olarak okuyabiliyorum. Hem ‘Aşere ve hem Takrîb’in tamamını okudum. Peygamberimizden nakledilen bir hadise göre; Kur’an 7 (yedi) harf üzerine yani 7 ayrı okuyuş tarzına göre indirilmiştir. Farklı kıraat şekilleri buradan, yani Rasûlullah’ın farklı okuyuş biçimlerinden ortaya çıkmıştır. Ancak, az önce de açıkladığım gibi; Peygamberimizden gelen 7 ayrı okuyuş tarzına sonradan 3 okuyuş tarzı (veya lehçe) daha eklenmiştir. Böylelikle 10 kıraat imamı ve dolayısıyla 10 ayrı okuyuş tarzı oluşmuştur. Ben bu imamların tamamının okuyuş tarzına göre Kur’an okuyabiliyorum. Zaten hepsini okuyamayan kurra olamaz. Benim ‘Aşere ve Takrîbin kıraatlerini ihtiva eden notlarım da var.

- *Size göre en güzel kıraat hangisidir? Yahut da, siz en çok hangi imamın okuyuşunu beğeniyorsunuz?*

- İlm-i Kıraat (veya kurrâlık) iki tarîk (yol) ve dört meslektir:

Birincisi; *Tesir tarîkidir* ki bunun iki mesleki vardır:

1) *Sofî Mesleki,*

2) *İtilaf Mesleki.*

İkincisi; *Mısır Tarîki* (Şâtıbiyye) bunun da, iki mesleki vardır:

1) *Şeyh Atâullah Mesleki,*

2) *Mutkîn Mesleki.*

Ben bunlardan Mısır tarîkinin Şeyh Ataullah mesleğini okudum. Severek ve beğenerek de okumaya devam ediyorum.

- *İcâzname geleneği zannediyorum son buldu. Çünkü bildiğim kadarıyla Kur’an Kurslarında icazetname verilmemektedir. Ancak, gayr-i resmi de olsa halen icazetname verme geleneğini devam ettiren hocaefendiler var mı?*

- Pek iyi bilemiyorum ama bilebildiğim kadarıyla artık icazetname verebilecek durumda olan sadece birkaç hocaefendi kaldı. Onlar da herhalde benim gibi icazetname verebilecek talebe bulamaktadır. Bugünkü Kur’an Kursları ise, zaten kurra yetiştirmiyor ki

icâzetname versin. Kur'an Kurslarında hâfızlık yapanlara sadece bir belge verilmektedir.

- *İcâzetnameler hep Arapça mı verilir. Bu bir gelenek midir? Başka dillerde de, meselâ Türkçe yazılarak icâzetname verilemez mi?*

- Maksadına ve anlamına uygun ifadelerle yazıldıktan sonra neden Türkçe veya bir başka dilde icâzetname verilmesin? Elbette verilebilir.

- *Hocam, kendi zamanınızdaki Kur'an öğretimi ve ta'limi ile son yıllarda Kur'an Kurslarındaki Kur'an öğretimi ve ta'lim tarzını karşılaştırırsanız, neler söylersiniz?*

- Bizim zamanınızda okuma ve hele hele Kur'an okuma çok zordu. Çünkü o dönemdeki siyasi iradenin yani devletin üzerimizde çok yoğun baskısı vardı. Şimdiki gibi, her isteyen istediği yerde Kur'an okuyamazdı. Dinî tahsil yapamazdı. Kur'an okutma izni olan Hocaefendilerin sayısı çok sınırlı idi. Onlar da devamlı baskı ve kontrol altında tutuluyorlardı. Kur'an öğretiminin ve abdestin alınışı, namazın kılınışı gibi basit ilmihal bilgilerinin dışında talebeyle bir şeyler öğretmek kesinlikle yasaktı. Üstelik bir de ikinci dünya savaşının ve dönemin şartlarının ortaya çıkardığı kıtlıklar, yoksulluk, fakirlik vardı. Bugünün çocuklarına da son yıllarda Kur'an okuma konusunda biraz baskı ve yaş sınırlaması getirilmiş olmakla birlikte, bizim dönemimize göre çok rahat bir şekilde okuma imkanları var. Kaloriferli Kurs binalarında yatılı veya gündüzlü Kur'an okuma ve hâfızlık yapma imkanları var. Yemekleri hazır vaziyette önlerine gelmektedir. Yine de birçoğu okumakta nazlanıyorlar. Kursların, öğreticilerin, mezunların arasında çok üzücü şeyler olduğunu duyuyoruz ve rahatsız oluyoruz. Bazıları için tek söz söyleyeyim; ihlâs yok... Ne diyeyim; Allah hepsine de okuma aşkı ve şevki versin, ihlâs ve samimiyet nasip etsin...

- *Siz o dönemde yalnızca Kur'an mı okudunuz? Arapça veya dinî ilimlerle ilgili dersler de okudunuz mu? Okumuşsanız kimlerden, ne kadar ve nasıl okudunuz?*

- Ben Kur'an dersleri yanında bir nebze Arapça da okudum, ama fazla ilerleyemedim. Fail'i, mef'ûl'ü bilecek kadar okudum.

- *Arapça hocanız kimdi? Neler veya hangi kitapları okudunuz?*

- İstanbul'da Nişancı Camii İmamı Çolak Mehmet Efendi'den Arapça dersi aldım. Bursa'da iken ise, Hacı Tevfik Kaleli'den okudum. Okuduklarımız ise; Emsile, Bina, Maksud, Avamil, İzzî... idi.

- *"İlmihal" bilgilerinizi de Kur'an hocalarınız mı okuttu? Yoksa başka hocalar mı?*

- İlmihal bilgilerimi, beni hâfızlığa başlatan Mahmut Ezan Hocaefendiden edinmiştim.

- Hocam, sizin kendilerinden okuyup, feyz aldığınız hocalarınızın dışında, gerek İstanbul'da ve gerekse Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Kur'an öğretimi yaptıran hocalar da var mıydı?

- O dönemde çok az sayıda hocaefendiye Kur'an okutma izni verildiğini biliyorduk. Hatırlayabildiğim kadarıyla İstanbul'da sadece benim hocam Hâfız Hasan Akkuş Hoca okutma konusunda izinli idi. Diğer bazı illerde de bir tek hocaya izin veriliyordu. Onların çoğuna da talebe gelmiyordu, daha doğrusu gelmek isteyenlerin de çeşitli yollarla yapılan baskılarla engellendiklerini duyuyorduk. Hocaefendilerden birkaç tanesi ancak hâfızlık yaptırıyordu, diğerleri ise yüzünden okumayı öğretiyordu, o kadar.

- Öğrenci sayısı hakkında bilgi verebilir misiniz? Meselâ siz, köydeki ilk Hocanız Mahmut Ezan Efendiden okuyanlar kaç kişi idiniz? İstanbul'da kaç arkadaşı hâfızlık yaptınız?

- Köyde Mahmut Efendiden 20-30 kadar çocuk Kur'an'ı yüzünden okumayı öğrenmiştik. Hâfızlık yapan ise yalnızca 3 kişi idik. İstanbul'da Hasan Hocada ise 50-60 kişi kadar talebe vardı.

- Bir şey daha öğrenmek istiyorum: 1930'lu ve 1940'lı yıllarda din eğitimi ve öğretimi yasak olduğu için, "Anadolu'nun muhtelif yerlerinde hocaefendiler çocuklara gizli gizli Kur'an öğretirlerdi. Yakalananlar, ellerinde Kur'an'ları ile birlikte yaka-paça götürülür, hapsedilirdi veya işkenceye maruz kalırlardı..." şeklinde halk arasında bir bilgi ve kanaat yaygın. Hatta bu husus bazı araştırmalara da konu olmuştur. Bunlar doğru mu? Sizin hocalarınız da böyle muamelelere muhatap oldular mı? Biraz da bu konuda bilgi verir misiniz?

- Evet, maalesef böyle şeyler yaşanıyordu. Üstelik benim Hocam Mahmut Efendi de böyle bir olay yaşamıştır. Çünkü Hocamız bizi resmi izni olmadan ve sırf Allah rızası için okutuyordu. Bu şekilde izinsiz Kur'an okutan hocalar çok sıkı takip altında idiler... Benim hocam da bahsettiğiniz şekilde bir olay yaşamıştı, isterseniz onu anlatabayım.

- Memnun olurum Hocam.

- Sene 1939 veya 1940 idi. Anlattığım gibi, Düzce'nin Çiftlik Köyünde hâfızlık yapıyordum. Hocamız Mahmut Hocaefendi camide bize Kur'an okuturken bir gün jandarmalar baskın yaptı. Hocamızı yakalayıp ellerini kelepçelediler ve ite-kaka hakaretler yağdırarak ifadesi alınmak üzere Beyköy Nahiyesindeki (Beldesindeki) Jandarma Karakoluna götürdüler. Oradan da mahkeme edilmek ve cezalandırılmak üzere Düzce'ye götürecekleri belliydi. Çünkü başka bazı vakalarda hep aynı yol takip ediliyordu.

Hocamız Çerkez asıllı idi. Ben de Çerkezim. O bunu biliyordu. Jandarmalar hocamızı alıp götürmeden bir fırsatını bulup Çerkezce

olarak benden; "Durumu Düzce Müftüsü Kürt-zade Mehmet Efendi'ye bildirmemi" istedi. Ben de hemen Düzce'ye gittim, Müftü Efendi'ye haberi ulaştırdım.

Müftü Efendi Dâr'ül-Fünûn İlahiyat Fakültesi mezunu idi. İlmî, idarî ve siyasi ağırlığı olan bir kişiydi. Düzce'nin siyasilerinin ve idarecilerinin kendisinden çekindiği otoriter bir yapısı vardı. Hatta Atatürk ve İsmet İnönü ile doğrudan görüşebilen birisiydi.

Köylere, kasabalara imam olarak birini görevlendirirken eline "*buyrultu*" adı verilen yazılı bir görevlendirme kağıdı veriyordu. "Buyrultu"yu verirken onlara birtakım tenbihatta bulunuyordu. Hocamız Mahmut Efendiyi de köye imam olarak görevlendirip, eline "*buyrultu*"sunu verirken kendisine şöyle söylemiş:

"- Doğru söyle, çocuklara Kur'an okutacak, İslâm'ı öğretecek misin?"

"- Efendim, Kur'an okutmak, din öğretmek kanunen yasak değil mi?"

Bu cevap üzerine Müftü Efendi devamla diyor ki:

"- Peki, Kur'an okuturken yakalanırsan ne olur? Üç gün yatar çıkarsın, değil mi? Din için, Kur'an için bu kadar rahatsızlığı göze alamıyor musun? Sen Kur'an okut! Şayet başına bir hal gelirse durumu bana bildir. Sakın isnat edilen suçtu kabul etme!.."

İşte bir gün oluyor ve hocamızın başına bu iş geliyor. Benden durumu öğrenen Müftü Efendi:

"- Yaaa, öyle mi!..." diyerek hayretini gizleyemedi. "Haydi sen git evladım, biz gereğini yaparız," dedi. Gerisini daha sonra hocamdan dinledim:

Düzce Müftüsü Kürt-zade Mehmet Efendi, haberi alır almaz hemen jandarma komutanlığına gitmiş. Kendisini izzet ü ikbal ile karşılamışlar. Kahve ikramında bulunmuşlar. Oturup sohbet ederlerken jandarmalar Mahmut Hocamızı içeri getirmişler. Jandarma komutanından önce Müftü Efendi davranmış ve sanki olaydan hiç haberi yokmuş gibi hayret ifade eden bir ses tonu ile:

"-Hayrola Hocaefendi, geçmiş olsun! Bu ne haldir? Hırsızlık mı yaptın? Yoksa adam mı öldürdün? Böyle yaka-paça ne işin var burada" der. Hocamız üzgün bir halde:

"- Efendim, camide çocuklara namaz dualarını öğretiyordum, yakalayıp, getirdiler."

Bunun üzerine Müftü Efendi Yüzbaşıya dönerek;

"- Bu ne iştir Yüzbaşı? Biz Müslüman değil miyiz? Bu çocuklara namazı kim öğretecek ?" diye hafif yollu çıkmış. Bunun üzerine

Yüzbaşı, Karakolun tuttuğu ifade tutanağını getirtip okutmuş. Meğer tutanakta: "Arapça okuturken suçüstü yakaladık" diye yazılmış.

Müftü Efendi, Mahmut Hocaya sorar:

"- Sen Arapça biliyor musun Hocaefendi?!.."

"- Hayır efendim, ben Arapça bilmem. Sadece Kur'an okumasını bilirim."

Bu cevap üzerine Müftü ile Yüzbaşı göz göze gelirler. Kısa bir sükûttan sonra Müftü Yüzbaşıya:

"-Kendisi Arapça bilmeyen birisi nasıl Arapça okutur kumandan?" diye sorar. Tabii Yüzbaşının vereceği cevap olmadığı için hocamızı serbest bırakmışlar.

O dönemde bunun gibi daha yüzlerce, binlerce olay yaşanmıştır.

- İlginç!.. Hocam, siz Kur'an okumaya başladığınızda ne olmayı düşünüyordunuz? Yahut da şöyle sorayım: O dönemde size birileri; "Kur'an okuyup da ne olacaksınız?" diye sorduklarında onlara karşı ne cevap veriyordunuz?

- Bize; "Kur'an okuyup da ne olacaksınız?" diyenlere cevap olarak; "Hâfız olacağım" diyorduk. Bundan herhangi bir rahatsızlık duymuyorduk. Çünkü o günkü şartlarda, Hâfız olmak demek, bir camiye imam olmak demektir. Eğer hıfzınız iyi ve kıratınız da düzgünse daha kolaylıkla görev alabiliyordunuz.

Ayrıca o günkü çocukluk dünyamızda bizi Kur'an okuyup, hâfız olmaya iten bazı sebepler de vardı. Meselâ; bizden önce okuyup da hâfız olan bazılarına halk tarafından gösterilen ilgi ve ihtimamı görünce, benim de ilgimi çekmiş ve içimde bir heves uyanmıştı. Ancak babamın çok hassas bazı anlayışları vardı. "Başladığı hâfızlık çalışmasını bir gün gelir de yarım bırakırsa, o zaman ne olur?.." gibi benim hakkımda bir endişesi vardı. Yani ona göre hâfızlığı yarım bırakmaktansa hiç başlamamam daha iyi idi. Bundan dolayı beni okutmak istememişti.

Köyden babamın iki samimi arkadaşı vardı. Birine, Eyüp Dayı, diğerine de, Kasım Amca diyorduk. Ben gittim onlara durumu anlattım ve "babamın endişelerini gidererek beni okutması konusunda ikna etmelerini" istedim. Onlar da -Allah rahmet eylesin- babamı ikna ettiler. Bunun üzerine rahmetli babam beni okutmaya karar verdi. Ben de okudum, hâfız oldum. Allah'ın izni ile hem babamın ve hem de arkadaşlarının yüzlerini kara çıkarmadım.

Burada size bir hatıramı daha anlatayım:

Köyde hâfızlığımı tamamladıktan sonra babam beni "hıfzımı daha da ilerletmem için" İstanbul'a götürmek istediği bir günde yola

çıkmiş araba bekliyorduk. O sırada, babamın anne tarafından akrabasından olan Kütükçü Cemal olarak bilinen kişi yanına geldi ve:

“- Şakir, nereye gidiyorsun?” diye sordu. Babam:

“- Oğlanı İstanbul’a hâfız kursuna götürüyorum,” dedi. Bunun üzerine Kütükçü Cemal:

“- Şakir, senin zeki bir tek oğlun vardı, onu dilenci mi yapmak istiyorsun?” dedi.

Gerçekten de o yıllar devlet din görevlilerine maaş vermiyordu. Görevliler Evkaf Müdürlüklerinin verdiği cüz’i miktarda para ile veya halktan aldıkları birtakım yardımlarla ancak geçinebiliyorlardı. Fakat buna rağmen Kütükçü Cemal’in tavrı babamın hoşuna gitmedi ve:

“- Sen bu davadan bir şey anlamazsın. Bir gün gelir de senden bir şey isterse, bir şey vermel..” dedi.

Ben gittim, okudum ve Allah’ın izni ile kendimi bu sahada geliştirdim... Ve bir gün geldi, Kütükçü Cemal’in karısı öldü. Mevlit okumam için beni çağırdılar. Ben: “*Gitmem*” dedim. Fakat babam beni zorla gönderdi. Gönderirken de:

“- Sana para veya herhangi bir şey vermek isterse, kesinlikle almayacaksın...” diye de ısrarla tenbih etti.

Mevlidi okudum. Ayrılırken Kütükçü Cemal bana - zannediyorum içinde para olan- bir zarf vermek istedi. Ben ise almadım. Ben o anda dilenci konumuna düşmedim. Ama o benim karşımda ezildi...

- *Bu da gerçekten ilginç!.. Peki Hocam, siz ilk defa göreve ne zaman, nerede ve nasıl başladınız?*

- İlk defa vazife almak için İstanbul’da 1946 tarihinde Hırka-i Şerif semtindeki Akşemsettin Camii İmamlık imtihanına girdim ve kazandım.

- *Görev almak için girdiğiniz imtihanda Size neler sordular? Bilmediğim kadarıyla, İstanbul Müftüsü Mehmet Fehmi Ülgener’in yazdığı ve 1940 yılında Diyanet İşleri Reisliğince basılmış olan “**Dinî, İdârî Malûmât Mecmuası ve İmtihan Rehberi**”adlı bir kitap vardı. O dönemin imam, müezzin gibi din görevlisi adayları bu kitaptaki bilgilerden imtihana tabi oluyorlardı. Siz de bu kitabı okuyarak mı imtihana girdiniz? Yoksa başka usûllerle mi hazırlandınız?*

- Bir komisyon huzurunda imtihan olduk. Komisyonunda, Vakıflar Başmüdürlüğünde görevli Yekta Efendi vardı. Diğer hocaefendileri hatırlayamıyorum. İmtihanda bize önce bir Kur’an okuttular. Sonra bahsettiğiniz kitaptan imtihan yaptılar. Ama benim kitabım yoktu. Çünkü böyle bir kitabı alacak para bulamamıştım. Ama arkadaşlardan alarak biraz okudum. Biraz da kendi malumatım

vardı, hamdolsun birincilikle kazandım. Fakat kitabı o zaman değilse de, sonradan alıp okudum.

- *O dönemde din görevlilerinin tayinini (atamasını) Diyanet İşleri Reisliği mi, Evkaf (Vakıflar) Müdürlüğü mü yapıyordu?*

- Evkaf (Vakıflar) Müdürlüğü yapıyordu. Ben imtihana girdim ama neticeyi hemen söylememişlerdi. Ertesi gün neticeyi öğrenmek için Çemberlitaş'taki Evkaf Başmüdürlüğüne gittim. Evkaf Başmüdüğü Hilmi Bey:

“- İmamlık imtihanını birincilikle kazandın oğlum, tebrik ederim. Yarın gel, gerekli muameleni yapalım, Akşemsettin Camiinde İmam olarak göreve başlarsın” dedi.

Ertesi sabah büyük bir heyecanla Evkaf Başmüdürlüğüne vardığımda Başmüdür Hilmi Bey o dönemin Başvekili (Başbakanı) Hasan Saka'nın bir kartını göstererek:*

“- Oğlum Harun, Başvekil benden Akşemsettin Camiine Recai isminde bir arkadaşı tayin etmemi istedi. Ben de onu tayin ettim, kusura bakma, dedi.

Ben bu açıklama karşısında vurulmuşu döndüm. Benim imtihanı birincilikle kazanmamın hiçbir anlamı kalmamıştı. Bir müddet sonra beni Yeşildirek Surûri Dâye Hatun Camii müezzinliğine tayin ettiler.

- *Maaşınızı kim veriyordu? İlk maaşınız ne kadardı, hatırlıyor musunuz? Ayrıca emeklilik hakkınız var mıydı?*

- Maaşımızı Evkaf (vakıflar) veriyordu. İlk maaşım 39 lira 98 kuruş idi. Ücretli idik, baremli değildik. Yani emeklilik hakkımız yoktu. Sonradan maaşım 50 lira olmuştu. 1965 yılında çıkan Diyanet İşleri Başkanlığı Kadro Kanunu ile kadroya geçtik.³²

- *Bu ilk görev yerinizde ne kadar kaldınız? Sonra nerede görev aldınız?*

- Yeşildirek Surûri Dâye Hatun Camiinde 5-6 ay kadar müezzinlik görevi ifa ettim.

* Hasan Saka, birincisi; 10 Eylül 1947 - 10 Haziran 1948, ikincisi ise; 10 Haziran 1948 - 16 Ocak 1949 tarihleri arasında olmak üzere peş peşe iki defa hükümet kurmuştur. (M. Öcal)

³² Din görevliliği 15.12.1927 tarih ve 846 sayılı “Şûrây-ı Devlet” (Danıştay) kararıyla “memurîn” tabakasından çıkarılmış ve mevcut görevliler devlet kadrolarından ihraç edilmişlerdir. Ayrıca, o günkü tanımıyla “Hademe-i Hayrât” da 1 Ocak 1928 tarihinden itibaren Diyanet İşleri Başkanı Rifat Börekçi'nin bütün müftülüklere gönderdiği tamim ile camilerdeki görevlerinden ebediyen uzaklaştırılmışlardır. (Bk. Ceylan, H. Hüseyin, *Cumhuriyet Döneminde Din-Devlet İlişkileri*, C. 2. sh. 111.)

Resim: 2: Denizli’de yetiştirdiğim hâfızlar için düzenlenen cemiyet hatırası.

*Hâfız Hasan Akkuş Hocaefendi (sakallı ve sarıklı),
Hayrettin Karamil (ortada, kravatlı),
Hâfız Harun Soydaş (Sağda, sarıklı ve kravatlı)
ve bazı Denizlililer ile yetiştirdiğim hâfızlar*

- Sonra?

- Sonra, Ömer Aköz ve Hasan Akkuş Hocalarımın delaletiyle Denizli Vilâyeti Kur’an Hocalığına tayin edildim. Denizli’de 1947-1948 yıllarında (2 yıl) Kur’an Hocalığı yaptım ve bir grup hâfız yetiştirdim.

- Denizli ile ilgili anlatmayı uygun bulduğunuz bir hatıranız var mı?

- Denizli’de güzel günlerimiz oldu. Bana çok ilgi gösterdiler. Bana o güzel günleri yaşatan bütün Denizlilerden Allah razı olsun. Anlatacak çok şey var ama burada kısaca ve özellikle Hayrettin Karamil’i anmak istiyorum. Rahmetli Hayrettin Karamil çok iyi bir insandı. Çok hatırı sayılır bir kişi idi. Kösele fabrikasının müdürlüğünü yapıyordu. Kendisi 45 yaşında özel gayreti ile Kur’an’ı ezberleyerek hâfız olmuş ve hatimle teravih kıldırmıştı. Bana o genç yaşında hâmilik yaptı. Teheccüd namazlarını bayramlık elbiselerini giyerek kılardı, bunun bizzat şahidiyim. “Neden böyle yapıyorsun?” diye sordüğümüzde: “Biz bir Valinin huzuruna çıkarken kendimize çekidüzen veriyoruz da, Allah’ın huzuruna pijama ile mi çikalım?!..” derdi. Allah gani gani rahmet eylesin...

- *Denizli'den sonra nereye gittiniz?*

- Denizli'de görev yaptığım sırada askerlik çağına girmiştım. 1948 yılının Mayıs ayında görevimden ayrılarak Çanakkale'nin Ezine ilçesinde askerlik görevime başladım. Acemilik devresinden sonra Jandarma olarak Bursa'ya gönderildim. Askerliğimin kalan kısmını Bursa'daki Setbaşı Jandarma İl Komutanlığında tamamladım. Burada iken, -eski yazı bildiğim için- Alay Komutanı beni tercihen yazıcı olarak görevlendirdi. Rahat bir askerlik dönemim oldu.

- *Ne kadar süre ile askerlik yaptınız?*

- İki buçuk sene askerlik yaptım.

- *Askerlik sonrasında ne yaptınız?*

- Henüz askerliğim bitmek üzere iken, dönemin Diyanet İşleri Başkanı merhum Ahmet Hamdi Akseki Bursa'ya gelmişti. Kimler söyledi bilmiyorum ama, benim hakkımda kendisine abartılı olarak bazı şeyler anlatmışlar. Akseki Hocamız, Kumandanımızdan izin alarak beni yanına çağırılmış. Hemen yanına gittim. Bana bir "aşır" (Kur'an) okuttu, dinledikten sonra okuyuşumu beğenmiş olacak ki:

"- Oğlum, askerlik görevini tamamlayıp terhis olunca bana gel!.." dedi.

Ben de askerlikten terhis olur olmaz hemen Ankara'ya gittim. Günlerden Cumartesi idi. O yıllarda Cumartesi günleri öğleden sonra tatil oluyordu. Merhum Diyanet İşleri Başkanımız Ahmet Hamdi Akseki ile görüştüm. Benden bir dilekçe aldı, fakat maalesef bir müddet sonra vefat ettiğini öğrendik. Allah rahmet eylesin.

Ahmet Hamdi Akseki Hocamız Rahmet-i Rahmâna kavuşunca, onun yerine Diyanet İşleri Başkanlığı görevine başlayan Eyüp Sabri Hayırlıoğlu Hocamız dilekçemi çekmecenin gözünde bulmuş. Tayin kararnameyi hemen gönderdi. Ben de zaten askerlik sonrasında Bursa'da Emirsultan Camii İmamlığı için açılan imtihana girmiş ve Cenab-ı Hakkın lütfu ile kazanmıştım. Diyanet İşleri Başkanlığından da yazı gelince Bursa Müftüsü Mehmet Ali Hoca'nın onayı ile 13 Mart 1951 tarihinde burada göreve başladım. Ayrıca, Mayıs 1951'den itibaren Bursa Kur'an Kursu Öğreticiliği görevini de üstlendim. Böylelikle hem Emirsultan Camii imamlığı ve hem de Kur'an Kursu hocalığı görevini birlikte yürüttüm.

- *İmamlık görevine başladığınızda maaşınız ne kadardı? Maaşınızı yine Evkaf Müdürlüğü mü veriyordu? Kur'an hocalığı yaptığınız için ayrıca ek ücret de alıyor muydunuz?*

- Bursa'da Emirsultan Camii İmam ve Hatibi olarak göreve başladığımda 50 lira maaş alıyordum. Maaşımızı Evkaf (Vakıflar) Müdürlüğü veriyordu. O dönemde sadece Diyanet İşleri Başkanı ile Müftülerin maaşlarını devlet ödüyordu. Çünkü onlar memur sayılıyordu ve

emeklilik hakları vardı. Biz ise, memur sayılmıyorduk ve emeklilik hakkımız da yoktu. 1965 yılında çıkan Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Kanunu ile memur sayıldık ve ondan sonra emeklilik hakkımız oldu.

- *İmam ve Hatiplik yanında Kur'an Kursu hocalığı da yaptığınıza göre, bundan dolayı da ayrıca ücret alıyor muydunuz?*

- Kur'an Kursu hocalığı da yaptığım için ayrıca 60 lira daha alıyordum. Böylelikle maaşım 110 lira oluyordu. Bunun için diğer hocaefendilere göre benim gelirim epeyce iyi sayılırdı. Fakat, 1965'te çıkan Diyanet İşleri Personel Kanunu ile kadrolu memur sayılınca, bu görevlerden birini tercih etmemiz istendi. Ben de Kurs hocalığını bırakarak İmam ve Hatip olarak göreve devam ettim.

- *Ondan sonraki görev yerlerinizi de anlatır mısınız?*

- Aynı yıl (1951'de) Bursa'da "Kur'an-ı Kerim Öğretimini Koruma Derneği"ni kurduk ve İsmail Hakkı Dergâhını bu kursa tahsis ettirdik. Buradan yetişen ve hıfzını tamamlayan talebeleri -o yıllarda Bursa'da İmam-Hatip Okulu açılmadığı için- önce İzmir, daha sonra da İstanbul İmam-Hatip Okuluna göndererek oralarda tahsil yapmalarına yardımcı olduk.

- *Türkiye'de 1932-1950 yılları arasında Ezan, Kamet, Salât ü Selâm ve Tekbir Türkçe olarak okundu. Siz de tam bu yıllarda hıfzınızı tamamladınız ve İstanbul'da müezzinlik görevi yaptınız. Bu konuda da bazı açıklamalar yapar mısınız? Meselâ; Siz de Türkçe ezan okudunuz mu? Türkçe ezan ile Arapça ezan okumadaki benzerlik veya farklılıklar var mıydı? Yahut da şöyle sorayım: Hangi dilde okunan ezan daha güzel veya âhenkli idi?*

- Ben de Türkçe ezan okudum. Ama şunu ifade etmek isterim; Türkçe Ezan hiçbir zaman aslının yerini tutamamıştır, tutmaz da... Okuyana da, dinleyene de zevk vermiyordu.

- *Peki, gerek siz ve gerekse dönemin müezzinleri, hocaefendileri olarak Türkçe ezan okuyup okumama konusunda nasıl aksü'l-amel gösterdiniz? Yeni deyimle tepkiniz ne veya nasıl oldu?*

- O zaman bizim aksü'l-amel (tepki) gösterme şuurumuz maalesef yoktu. Ayrıca, şuurumuz olsa bile bizim istediğimiz şeyleri yaptırtmıyorlardı. Bizden ne veya nasıl istenirse öyle yapmak veya davranmak durumunda idik. Ancak sonraki yıllarda yavaş yavaş şuurlanmaya başladık. Fakat zaman zaman duyuyorduk veya gazetelerde okuyorduk ki, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Türkçe Ezan okumayanlara baskılar uygulanıyormuş. Tutuklanıp cezaevine gönderilenler oluyormuş. Ben daha İstanbul'da iken Bursa Ulu Camide de birtakım olaylar olmuş, herhalde siz kendi araştırma alanınıza girdiği için bu olayları bilirsiniz.

Resim: 3: Bursa'da yetiştirdiğim bir grup hâfız için düzenlenen Cemiyete katılan Hocam Hâfız Hasan Akkuş Hocaefendi (sakallı ve sarıklı) dua ederken.

- Hocam, ben sizi Bursa'ya geldiğim 1976 yılında Emirsultan Camii İmam ve Hatibi olarak tanıdım. Bir müddet sonra Ulu Cami İmam ve Hatipliğine geçtiniz ve oradan emekli oldunuz. Bu yerlerdeki görevlerinizin süresi ile ilgili açıklama yapar mısınız?

- Emirsultan Camiinde 28 sene İmam ve Hatip olarak görev yaptım. Sonra o dönemin Diyanet İşleri Başkanı Sayın Tayyar Altıkulaç'ın emri üzerine Bursa İl Müftüsü Fazlı Can beni 1978 yılında Ulu Cami Baş İmamı olarak görevlendirdi. 5 yıl da burada görev yaptıktan sonra 1 Mart 1983 tarihinde emekli oldum. Emekliliğim üzerine, dönemin Diyanet İşleri Başkanı Sayın Tayyar Altıkulaç büyük bir incelik göstererek adıma bir "teşekkür" yazısı gönderdi. İsterseniz onu da size vereyim. (Bk. TEŞEKKÜR YAZISI)

T. C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Sayın Harun SOYDAŞ

Başkanlığımızda uzun yıllar feragatle, şerefli bir görevi ifa etmenin sonunda 1./3./1983 tarihinde emeklilik hakkını kazanma bahtiyarlığına ermiş bulunuyorsunuz.

Görevinizi yerine getirirken çeşitli güçlüklerle karşılaşmış olabilirsiniz. Ancak, hizmeti başarı ile tamamlamış olmanın verdiği huzur ve mutlulukla, katlanmış olduğunuz bütün bu sıkıntıların sevince dönüştüğü muhakkaktır.

Resmi görevinizin sona ermesiyle başlayan yeni dönemde de mesleki vakarınıza yararsız örnek hayatınıza devam ettireceğinize olan güvenimi belirtir, Diyanet İşleri Başkanlığı camiası adına teşekkürlerimi sunar, Yüce Allah'tan sağlık, huzur ve mutluluklar dilerim.

Tayyar ALTİKULAÇ
Diyanet İşleri Başkanı

- Teşekkür Belgesini bana verdiğiniz için ben de size teşekkür ederim. Bu konuda bir şey daha sormak ve anlamak istiyorum. Böyle bir belgeyi Sayın Altıkulaç emekli olan bütün din görevlilerine veriyor muydu? Yoksa özel bazı durumu olanlara mı veriyordu?

- Bildiğim kadarıyla herkese veriyordu.

- Söz burada iken bir şey daha sormak istiyorum. Bildiğim kadarıyla, sizin gibi 1940'lı, 1950'li ve daha sonraki yıllarda hâfızlık yapmış ve İcazetnamesi veya benzer bir belgesi olanlara Diyanet İşleri Başkanlığı yeni bir Hâfızlık belgesi vermişti. O konuda da açıklama yapar mısınız? Varsa, o belgenizi de verebilir misiniz?

- Evet, doğru. 1975 yılında Süleyman Ateş Hocamız Diyanet İşleri Başkanı idi. O dönemde benim gibi önceden hâfızlık İcazetnamesi alanları usûlen bir imtihandan geçirerek yeni bir belge verdiler. O imtihan sonucu Süleyman Ateş Hocamızla, Diyanet İşleri Başkanlığı Olgunlaştırma Dairesi Başkanı Mehmet Kervancı'nın imzasıyla ve "Pekiyî" derece ile verilen belgeyi de size takdim edeyim. (Bk. HÂFIZLIK BELGESİ)

- Teşekkür ederim Sayın Hocam. İmam ve Hatiplik ve Kur'an Kursu Hocalığı görevlerinizden başka görevler de ifa ettiniz mi?

- Evet, emekli olduktan sonra 1983 yılının Mart ayında, Diyanet İşleri Başkanlığınca Antalya'da açılan Eğitim Merkezinde Kur'an Kursu Hocalarına bir ay süre ile Ta'lim-i Kur'an, Mahâric-i Hurûf ve Sıfat-ı Hurûf dersleri vermek üzere görevlendirildim ve bu görevi ifa ettim. Daha sonra orada bir ay daha aynı görevi ifa ettim.

Bursa ili dahilinde açılan mesleki eğitim kurslarında da zaman zaman Müftülük emri ve il onayı ile meslektaşlara "Kıraat" dersi verdim.

- Son bir soru daha: Siz de kendiniz gibi "kurrâ" yetiştirip, icazetname verdiniz mi? Yetiştirmişseniz kaç kişi? Erkek veya bayan?..

T.C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
HAFIZLIK BELGESİ

BELGE NO :
346

BELGE DEREÇESİ :
PEKİYİ

Adi soyadı:	<u>Harun SOYDAŞ</u>	Kursa giriş tarihi:	—
Baba Adı:	<u>Sakir</u>	Kursu bitiş tarihi:	—
Doğum yeri:	<u>Düzce</u>	İmtihana girdiği il:	<u>Bursa</u>
Doğum tarihi:	<u>1928</u>	İmtihan tarihi:	<u>4.7.1975</u>

Diyanet İşleri Başkanlığınca açılan
Hafızlık imtihanında başarı sağlayan

Harun SOYDAŞ
bu belgeyi almaya hak kazanmıştır.

Doç. Dr. Süleyman ATEŞ
DİYANET İŞLERİ
BAŞKANI

Mehmet KERVANCI
OLGUNLAŞTIRMA DAİRESİ
BAŞKANI

- Evet, Cenab-ı Hakka hamdolsun, ben de kurrâ yetiştirdim. Hem de bir kız öğrencimi kurrâ olarak yetiştirdim... Zannediyorum ilk defa Bursa'da bir kız Kurrâ yetiştirme şerefi de bana nasip oldu. Emirsultan Camiinde 1979 yılının son günlerinde başlayıp 1982 yılının ilk günlerinde hıfzını tamamlayıp "Kurrâlık" payesine erişen Sevgül Koca isimli bir kızımız vardı. Onun Cemiyetini de biz yaptık. Cemiyetimize, kendisine "Reis-i Kurrâ" sıfatı verilen Hocamız Gönenli Mehmet Efendi ile Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları Tetkik Hey'eti Başkanı Fikri Aksoy da katılmıştı. Şu davetiye de bu maksatla hazırlanmıştı. Buyurun, bu davetiye örneğini de size vereyim.

Sayın

.....

Cenab-ı Hakkın lütfu ile Bursa'mızda ve hatta Türkiye'mizde kız hâfızlarımızdan ilk olarak Kurrâlık şerefini ihraz eden kızımız Sevgül KOCA İlm-i Kıraatten (AŞERE) hatmini 24.12.1979'da başlayıp 18.1.1982'de bitirmiştir.

Türkiye'nin muhterem Reis-i Kurra'sının başkanlığındaki Kurra Hey'eti huzurunda 13.11.1982 Cumartesi günü öğle namazından sonra Emirsultan Camiinde icra edilecek olan bu (AŞERE) hatim cemiyeti aynı zamanda kızımız için bir imtihan mesabesinde olacaktır. Binaenaleyh, bu mutlu cemiyetimize katılarak şeref vermenizi saygı ile rica ederiz.

Hocası
Ulu Cami Baş İmamı
HARUN SOYDAŞ

BURSA
İl Müftüsü
FAZLI CAN

KIRAET-İ AŞERE'Yİ BİTİRME VESİKASI

Adı, Soyadı	<i>Sevgül Koca</i>	Hafızlık Belge No.	<i>3733</i>
Baba Adı	<i>Basri</i>	Aşere'ye başladığı tarih	<i>24-12-1979</i>
Doğum tarihi	<i>1964</i>	Aşere'yi bitirdiği tarih	<i>18-1-1982</i>
Doğum yeri	<i>Bursa</i>	Aşere'yi Bitirme vesika No.	<i>1-</i>

Aşere Hatim sıratını Kurrâ Hey'eti huzurunda, *13-11-1982* tarihinde *Emirsultan* camiiinde uzulüne uygun olarak okuyup, ehliyetini izbat eden *Basri* ^{babası} *Sevgül Koca* için bu Vesika tarafımızdan tanzim ve tasdik edilmiştir.

H. Soydaş
Kurrâdan Hocası
Harun Soydaş
Bursa Ulu Camii
Baş İmami

M. Ögütçü
Reisü'l-Kurrâ,
Mehmet Ögütçü
Em. Sultanahmet
Cami'i Baş İmami

el. Aksoy
Kurrâdan Müahhit
Fikri Aksoy
Em. Muşafkar
İnceleme Kurulu Başkanı

Fazlı Can
Bursa Müftüsü

(Bu "Kiraat-i 'Aşere'yi Bitirme Vesika"sı, halen Bursa'da bir Kız Kur'an Kursunda öğreticilik yapan Sevgül Koca (Suyabatmaz) Hanımefendinin kendisinden alınmıştır.)

(Vesikada "Reisü'l Kurrâ Mehmet Ögütçü" olarak imzası bulunan zat, halkımız arasında "Gönenli Mehmet Efendi" olarak tanınan hocafendidir.)

- *Bu Hanumefendiden başka, (erkek) kurrâ yetiştirdiniz mi?*

- Maalesef, başka kurrâ yetiştirmek kısmet olmadı. Zaman zaman okumaya heveslenen ve başlayıp bir yere kadar gelenler oldu ama, hepsi de tamamlayamadan bıraktılar.

- *Son olarak söylemek istediğiniz bir şeyler var mı?*

- Başka ne söyleyeyim?!.. Yüce Rabbim bana böylesine kutsî görevler nasip etti. O'na sonsuz şükürler olsun. Yetiştirdiğim hâfız talebeler arasından Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığına kadar yükselenler oldu. Diyanet İşleri Başkanlığında Müfettişlik ve müftülük görevi yapanlar var. Ben onların hepsiyle iftihar ediyorum. Benim onlardan tek isteğim var; duâlarını eksik etmesinler...

Gerek onlardan ve gerek talebelik ve mesleki hayatımda bana maddi ve manevi yardımları dokunan tüm müminlerin vefat edenlerine Allah'tan rahmet ve mağfiret niyaz ediyorum. Hizmetlerimi nezd-i İlâhisinde kabul etmesini Bâriğâh-ı İzzetten diliyorum.

- *Hocam, yaptığınız açıklamalar ve verdiğiniz bilgiler için teşekkür ediyorum. Allah razı olsun...*

- Ben de bana böyle bir imkanı ve fırsatı tanıdığınız için size teşekkür ederim. Allah sizden de razı olsun...

Resim 4: Bursa'da yetiştirdiğim hâfız talebelerimle. (27 Ekim 1963)

3. Hâfız Harun Soydaş Hocaefendiye Ait İcâzetname

Hocası Hâfız Ömer Aköz tarafından kendi el yazısı ile öğrencisi Hâfız Harun Soydaş için yazılan icâzetname'nin tam tercümesi.*

DÜZCELİ HARUN'A AİTTİR

Bismillâhirrahmânirrahim

Hamd, Kur'an'ı indiren, bizi onu ezberleyip okumakla şereflendiren, tecvidle okumayı ve onu yazmayı bizim için ibadet kılan ve bunu ibadetlerinin en büyüğü haline getiren Allah'a mahsustur. Ebedi mutluluk, Kur'an'ı düşünüp, onu okumaktan alıkoyan her türlü engelden yüz çeviren kimsenindir. Aziz Kitabın taşıyıcılarını şeref süsü ile süsleyen ve onları harflerini güzel okumanın ve vakfelerini doğru tanımanın güzellikleriyle güzelleştiren Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına şahitlik ederiz. O kimseler, bu şekilde geçmişte kalan büyüklerinin övülmeye değer üstün niteliklerini haiz oldular. Ve yine biz, Rabbinden yaptığı rivayette: *“Kur'an'la meşgul olduğu için zikrim ve benden bir şeyler istemeye vakit bulamayan kimseye Ben, Benden istekte bulunanlara verdiklerimi veririm.”* buyuran Efendimiz Muhammed'in O'nun kulu ve Resûlü olduğuna da şahitlik ederiz. Allah'ın salâtı ve selâmı daima kıyamet gününe kadar onun, ehli beytinin (aile fertlerinin) ve Kur'an okuma kurallarında; tahkik ve tecvide onun yolunu izleyen ashâbının üzerine olsun. Allah, bizim adımıza maharet sahibi kıraat imamlarına, özellikle de onların arasından on kıraat imamına en hayırlı mükâfatı versin. Allah, fazilet sahibi hocalarımıza ve âlimlerimize rahmet eylesin.

İmdi, indirilen (Kur'an) kitapların en büyüğü ve en şereflişi hiçbir yerinde batıl bulunmayan (her yönüyle geçerli olan) Allah'ın mecîd (yüce) kitabıdır. O hakîm ve hamîd olan Allah tarafından indirilmiştir. Zira onun faziletine dair sayılamayacak kadar rivayet ve sonu gelmeyecek kadar haber vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Ümmetimin ibadetinin en faziletlisi Kur'an okumaktır.
- Evlerinizi namazla ve Kur'an okumayla nurlandırınız.
- Ey Muâz, eğer sen mutlu insanlar gibi yaşamak, şehitler gibi ölmek, haşır günü kurtuluşa ermek, korku gününde güven içinde olmak, karanlıkların olduğu günde nûr içinde bulunmak, sıcaklığın olduğu günde gölgede yaşamak, susuzluğun olduğu günde suya

* Bu İcâzetname, Fakültemiz Arap Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Mehmet Yalar Beyin yardımlarıyla tercüme edilmiştir. Kendisine teşekkürü bir borç biliyorum.

kanmış olmak, terazide sevapların az olduğu günde ağırlık taşımak ve sapkınlık gününde hidâyete ermek istiyorsan Kur'an'ı oku! Çünkü o, Rahmân'ı zikretmek, şeytandan korunmak ve mîzanda ağırlık demektir.

- Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir.

- İbnü Abbas'tan: Rasûlullah'ın şöyle dediğini duyduğu rivayet edilmiştir: "İnsanların ve yeryüzünde yürüyenlerin en hayırlısı Allah'ın kitabını öğretenlerdir. Çünkü onlar, eskidikçe dini yenilerler. Onlara veriniz ve onlarla çekişmeyiniz. Öğretici çocuğa; "Bismillâhırrahmânırrahîm de!" deyip de çocuk onu söylediği zaman, Allah çocuk için bir, öğretici için bir ve ebeveyni için de cehennemden bir kurtuluş yazar."

- Yine İbnü Abbas'tan merfu' olarak şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Allah'ım, öğrencileri (Kur'an muallimlerini) başıyla, ömürlerini uzat ve onları gölgenle gölgele. Zira onlar, indirilmiş olan kitabı öğretmektedirler."

Rivayetler olarak bu kadarı yeter. Öte yandan İlahî Kitabı öğrenmek ebedi saadete vesile olduğu için basiret sahibi eski ve yeni kimseler nezdinde en ileri amaç ve en değerli hedef olmuştur. Bu nedenle ben de, Yüce Kur'an'ı ezberlemeyi arzuladım ve onu defalarca hatmettim. Allah bana hıfz-ı memleketimde tamamlamayı lütfedince, okutucu okuyucuların (el-gâriîne el-mukriîne) ve uzman âlimlerin merkezi olan İstanbul'a göçerek Kur'an'ı tecvîd ve tertil ile okuyan kimselerin arasına girmek istedim. Zira, tecvîd'in farz-ı kifâye, onunla amel etmenin ise, her erkek ve kadın mükellefin üzerine bir farz-ı ayn olduğunda ihtilaf bulunmamaktadır. Çünkü Allah onu tecvidli ve tertilli (tecvîd ve tertil üzere) indirerek: "Onu tertil üzere indirdik" buyurmuştur. Nitekim bize de, ârif kıraat şeyhlerinden bu şekilde ulaşılmıştır.

Sonra ben, Tekfur Dağı (Tekirdağ)* şehrine gittim ve okutucular meydanının kahramanlarından (tevâris-i meydâni'l-mukriîn) birinin önünde diz çöktüm (oturdum). Bu zat Tokâdi Hâce Ali Rıza Efendi diye tanınır. Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Ben eskilerin kuralına uygun olarak harflerin tashihine çaba harcadım ve bütün benliğimle gayret sarfettim. Allah'ın gücü ve kudreti sayesinde kabiliyetime göre başarılı oldum.

Sonra güzel bir şehre döndüm ve kıraat vecihlerini tahsil etmeyi çok arzuladım. Bu amaçla onları tahsile başladım. Müfredatlarını okumaya başladıktan sonra 'Aşere'yi Şâtıbiye tarîkiyle ve kolaylaştırıcı ve eksiksiz bir şekilde topladım. Onları hatmettikten sonra aşere

* Osmanlı devleti döneminde *Tekfur Dağı* olarak isimlendirilen şehir/bölge Cumhuriyet döneminde *Tekirdağ*'a dönüştürülmüştür.

vecihlerini Tayyibe ve en-Neşru'l-Kebîr'in kapsadığı şekilde Allah'ın inayetiyle her iki büyük hocanın yanında okudum. O iki hocadan biri; zamanının maharetli okuyucularının en ünlüsü olan Debbâğ Yunus Camii İmamı ve I. Sultan Selim Camiinin Hatibi el-Hâc Hasan Efendi, diğeri ise; Hamberehane Camii İmamı ve devrinin takvâ sahibi imamlarının en bilgilisi el-Hâc Süleyman Efendidir. Aynı şekilde, et-Tayyibe Manzûmesini de adı geçen iki hocadan okudum.

Onlar da, asrındaki Meşâyihü'l-Kurrâ Reisi ve I. Sultan Selim Camii birinci İmamı el-Hâc İsmail Hakkı el-İslâmbulî'den almıştır. O da, aynı camiin birinci İmamı Turşucu-zâde diye ün yapan merhum Şeyh Ahmed el-Hıfzî b. İbrahim el-Kastamûnî'den, o da; kıraatleri Şâtubiye, ed-Durra ve et-Tayyibe tarikiyle İsrâ Sûresine kadar Mürşidü't-Talebe adlı eserin müellifi Şeyh Fâzıl Yusuf-zâde diye tanınan Ahmed'den, o da; Sultan Selim Han yakınındaki Şeyhu'l-İslâm Muhammed Es'ad Efendi Mektebinde Muallim olup Hacı-zâde diye meşhur olmuş Muhammed Efendi'den, o da; bütün kıraatleri Şâtubiye, ed-Durre, et-Tayyibe ve el-Mahir tarikiyle Dülger-zâde Camiinde İmam eş-Şeyh el-Hâc Mahmut Efendi'den almıştır. Sonra, Şeyh Ahmed el-Hıfzî Kur'an'ın başından sonuna kadar Şeyh Coşkun Efendi el-Bosnî olarak tanınan Şeyh Muhammed'den, o da; Şeyh Muhammed Atâullah en-Necîb b. Hüseyin el-Mansûrî'den, o da; Mahmut Paşa Camii Hatibi eş-Şeyh el-Kâmil Veliyyü'd-din'den, o da; adı geçen Dülger-zâde İmamı Şeyh Mahmud Efendi'den almıştır. Bu Zât da eş-Şâtubiyye ve ed-Durre tarikini Hâce Paşa Camii İmamı eş-Şeyh el-Kâmil Hasan Efendi'den okurken aynı zamanda et-Tayyibe tarikini Fâtiha'nın başından es-Sebe' Sûresine kadar Şeyh İsmail'den, Sebe' Sûresinden Kur'an'ın sonuna kadar ise Hasan Efendi et-Trabzûnî'den almıştır. Şeyh İsmail ve Hasan ise, Hâce Paşa İmamı Şeyh Hasan'dan, o da; Kur'an'ı ve yedi Kıraatı Sultan Selim Han Camii İmam ve Hatibi Şükür Efendi diye bilinen Muhammed'den Şâtubiye ve ed-Durre'nin içeriğine göre almış olup noksansız hatm etmişlerdir. O da; yine Süleymaniye Camii İmamı Şeyh Hüseyin'den, o da; 'A'raç (Topal) Ali Efendi'den, o da; Şeyh Ahmed el-Mesîrî el-Mısri'den almıştır. Sonra Hâce Paşa İmamı Şeyh Hasan Efendi Kur'an'ın başından itibaren et-Tayyibe ve en-Neşr'in muhtevasına göre Kur'an'ı baştan almış ve onu Şeyhu'l-Kurrâ ve'l-Muhaddisîn, Konstanîyye sâkini Ali el-Mansûrî'den noksansız bir şekilde hatmetmiştir. O da; dinin ileri gelenleri, hidâyet önderleri ve Kâhire Meşâyihü Muhammed el-Bakrî, es-Sultan el-Mezzâhî ve en-Nûr Ali eş-Şebrâmillisî'den almıştır. Es-Sultân el-Mezzâhî de, Seyfüddin el-Fudâli (Fuzâlî)'den, o da; eş-Şeyh Şahhâze el-Yemenî'den, Muhammed el-Bakrî ve eş-Şebrâmillisî ise Abdurrahman el-Yemenî'den, o da; babası Şeyh Şahhâze'den almıştır. Şeyh Şahhâze ve Ahmed el-Mesîrî el-Mısri ise; Nâsiruddîn et-Tablâvî'den, o da; Kâdi Zekeriya el-Ensârî'den, o da; Rıdvân el-'Ukbî, en-Nuveyrî, Burhanüddin el-Kalkîli

ve Fahrüddin ad-Darîr'den almıştır. Bunlar da, Kıraat ve Hadîs âlimlerinin imamı, üstadların şeyhi, hidâyet ve îman önderi Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Yûsuf el-Cezerî'den almışlardır. Allah bizleri dünya ve âhirette onların ilimlerinin bereketinden faydalandırsın. O da; bir gruptan okumuştur ki onlardan (o gruptan) biri de takvâ ve vera' sahibi (Allah'tan korkan) salih kişi Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ahmed b. Ali el-Bağdâdî sonra el-Mısri (önce Bağdat'ta yaşamış sonra Mısır'a yerleşmiş)'dir. O da; İbnü's-sâiğ (Kuyumcuoğlu) diye tanınan İmam Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Abdî'l-hâlık el-Mısri'den, o da; eş-Şâtîbî'nin Kayınpederi Ali eş-Şeyh Ebu'l-Hasen Ali b. Şüca' b. Salim el-Abbâsî el-Mısri eş-Şâfiî'den okumuş ve şöyle demiştir: "Ben Kur'an'ı Allah'ın tartışmasız velisi Ebu'l-Kâsım firrûh b. Halef eş-Şâtîbî er-Ruaynî'den okudum. O da; Ebu'l-Hasen Ali b. Hüzeyl'den, o da; Ebû Dâvud Süleyman b. Ebi'l-Kasım el-Emevî'den, o da; İmamü'l-Kurrâ Ebû Amr Osman b. Said ed-Dânî'den, o da; Ebû'l-Feth Fâris b. Ahmed ed-Darîr'den, o da; Abdî'l-bâkî b. Hasen'den, İbrahim b. Ömer el-Mukri'den, İbnu Büyân'dan, İbnü'l-Eş'as'dan, Ebû Neşîd'den, Kâlûn'dan, Nâfi' el-Medenî'den, Ebû Ca'fer Yezîd b. El-Ka'ka' ve Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rac ve Müslim b. Cündüb ve Şeybe b. Nassah ve Yezîd b. Rûmân'dan okumuştur. El-A'rac ise; İbnu Abbas'dan, o da; Ubey b. Ka'b'dan (Allah hepsinden razı olsun), o da; Nebî ve Resûllerin sonuncusu ve bütün yaratıkların en faziletlisi Rasûlullah'tan (Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun) o da; Vahiy Emin'i Cibrîl (a.s.) dan, o da; nimetleri büyük olan Rabbu'l-İzzet'ten (c.c.) almıştır.

İşte bu, Allah'ın zikretmeye bizi muvaffak kıldığı senet zincirleridir. On kıraatın diğer senetleri ise, en-Neşr'de açıklanmıştır. Sonra Allah beni kıraatleri yaymaya ve onları isteklilerine okutmaya muvaffak kılınca insanlar yanıma gelip toplandılar ve okudular. Onlardan biri de, Allah'ın inayetine mazhar olup, yüce feyzinin şumûlüne giren, ömrümün meyvesi, gözümün nûru, mücevvid (tecvidle güzel okuyan) kıraatte iyi yetişen **Hâfız Harun b. Şakir ed-Düzcevi'dir (Düzceli Şakir oğlu Hâfız Harun'dur)**. Allah ona uzun ömürler vererek, güzel durumlar nasip etsin. Faziletini artırarak sonunu hayırlı kılsın. Zira o, kulun dilini meşgûl ettiği ve kalbini ihyâ ettiği en güzel şeyin Kur'an tilâveti olduğunu, bu tilâvetin ise Kur'an lâfızlarını tam olarak bilmeden tamamlanamayacağını öğrenince Kur'an'ın gerçeklerini anlamaya, bahçelerinin çimenlerinden yararlanmaya özen göstererek hemen onu tahsil etmeye başladı, ömrünün değerli vakitlerini onu ezberlemeye harcadı, Kur'an hâfızlarının yolunu izledi, **bu Fakîr'in (Hâfız Ömer Aköz Hocanın) mütevâzî meclisine bağlandı**, yanımda kıraatleri eş-Şâtîbiyye, et-Teysîr, ed-Durra ve et-Tahtîr'in muhtevasına uygun olarak okudu. Bu safhayı tamamlayınca bu kez et-Tayyibe ve en-Neşrül-Kebîr'e başlayarak önde gelen âlimler ara-

sında gelenek olduğu üzere bunları noksansız olarak hatmetti. Sonra benden bu işe yetenekli öğrencileri okutmak için icâzet isteyince, ben de bu konudaki **yeterliliğini gördüğüm için kendisine söz konusu icazeti verdim. Şu şartla ki; bu icâzetin sınırlarını aşmayacak ve sırf Allah'ın rızasını gözetmek üzere onu başka bir şeyle karıştırmayacaktır.** Burada, bazı tavsiye ve faydalı hususlara da yer verdim. Bu tavsiyelerden bazıları şunlardır:

Okuyucunun okuyuşunda ihlâslı olması, okuyuşundan sadece Allah rızasını beklemesi, okuyuşuyla bunun dışında herhangi bir şey amaçlamaması, zihninde Allah'a yalvarmanın ve kitabını okuyor olmanın zihnen hazırlığı içinde olması gerekir. Böylece Allah'ı gördüğünü, şayet kendisi O'nu görmüyorsa, Allah'ın kendisini gördüğünü düşünen kimsenin ruh haleti ile okumuş olur. Ayrıca, okumaya başladığı zaman huşû' içerisinde ve Allah'a niyâzda bulunan bir durumda düşünerek, boynu bükük, edep ve sessizlik içerisinde, kibleye dönük, başı önünde, üzüntülü bir görünümde/halde, kalbinden gafleti atmış olarak ve oturmuş vaziyette okuması uygun olur. Bunun yanında; gözü insanların elindekilerde olmamalıdır. Çünkü Kur'an beraberinde fakirliğin olmadığı, üzerinde de daha büyük bir zenginliğin bulunmadığı bir zenginliktir. Bir de, Kur'an taşıyıcıları (hâfızlar) büyük bir özenle riyâdan, kinden, hasetten, gıybetten ve kendilerinden aşağı dahi olsa başkasını küçümsemekten ve kendini beğenmişlikten sakınmalıdırlar. Nitekim, az sayıdaki insan bunlardan kurtulabilmektedir. Okuyucunun bir de okuyuşu esnasında bütün varlıklardan ilişkisini kesmediği sürece gerçek okuyucu olamayacağını da hatırlaması gerekir. Şayet bu mümkün değilse, Rabbinin kendisini dergâhından kovmasından korkan kişinin okuyuşu gibi okumalıdır. Eğer bir kimse böyle değilse okuması fayda vermez. Söz konusu faydalı hususlardan bazıları ise şöyledir:

İbnü's-Sünnî, Ebu'd-Derdâ'dan: Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Her kim sabahlarken ve akşamlarken yedi defa: 'Allah benim için yeter, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur, ben O'na tevekkül ettim. O, büyük Arşın Rabbi'dir' derse, Allah dünya ve âhîret ile ilgili sıkıntılarında kendisine yeterli yardımcı yapar."

Yine; İbnü's-Sünnî, Hz. Ali'den Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: 'Ey Ali, bir sıkıntıya düştüğün zaman söyleyeceğin bazı sözleri sana öğreteyim mi? Dedim ki: 'Evet, Allah beni sana feda etsin.' Şöyle buyurdu: 'Bir sıkıntıya düştüğün zaman: "Bismillâhirrahmânirrahîm, velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-'aliyyi'l-'azîm (Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, güç ve kuvvet ancak ve ancak Yüce ve Ulu Allah'a mahsustur."

en-Nesâî de, gündüz ve gece çalışmaları hakkında Hz. Aişe'ye ulaşan senedi ile kendisinin (Hz. Aişe'nin) şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Rasûlullah her ne zaman bir mecliste oturur veya Kur'an

okur veya namaz kılsa, mutlaka bunu bazı sözlerle noktalıyordu. Dedim ki; 'Ey Allah'ın Rasûlü, görüyorum ki, ne zaman bir mecliste (bir yerde) otursan veya Kur'an okusan veya namaz kılsan mutlaka bunu o kelimelerle bitiriyorsun.' Şöyle buyurdu: 'Evet, kim ki iyi bir şey söylerse bu onu hayra alıştıran bir özelliği haline gelir. Kim de kötü bir şey söylemiş ise, bu sözler onun kefareti olur. Söz konusu sözler şöyledir: 'Allah'ım, Sen her türlü noksandan uzaksın. Sana hamd ediyor, Senden mağfiret diliyor ve sana tevbe ediyorum.'

Hâfız Ebû Muhammed el-Hasen, Ebû Hureyre'den Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Her kim evine gelir ve; 'Elhamdülillâh (Fâtiha Sûresi) ve Kulhü Vallâhu ahad (İhlâs Sûresi) okursa Allah onun üzerinden fakirliği kaldırır ve komşularına da akacak şekilde evinin bereketini çoğaltır. Sadaka Rasûlullah (Rasûlullah doğru söylemiştir)."

Ayrıca ben, icazeti alandan; beni, ebeveynimi, neslimi, yakınlarımı, hocalarımı ve bütün şeyhlerimi (üstatlarımı) gizli ve açık, hatimlerinden ve namazlarından sonra yaptığı iyi dualarından unutmamasını kendisinden istedim. Allah, hakkı söyler ve doğru yola iletir. İşte ey kardeşler topluluğu, bizim amacımız budur. Allah, bizi de, sizi de harflerinin hakkını veren, manalarını da tedebbür (özenecek) ve tefekkür ile (düşünerek) anlayan Kur'an ehlinden kılsın! Bize, onun gereğine uygun olarak davranmayı, sınırlarının yanında durmayı, haklarını yerine getirmeyi, güzel okunuşundan elde edilecek Allah korkusu meyvesi ile bezenmeyi nasip eylesin. **Ben, günahkâr, fakîr, alnı açık insanların eşiklerinin kıtmîri (köpeği), önder âlim ve kıraat ehlinin eteklerine yapışan, Allah'ın Kelâmının hâfızı Hacı Ömer b. Osman el-Kastamûnî'yim.** Es-Sultan ebû'l-Feth Muhammed Han (Allah'ın rahmet ve rızası onun üzerine olsun) Camii birinci İmam ve Hatibi Mushaf-ı Şerifler ve Dinî Te'lifler İnceleme Komisyonu Başkanlığı onurunu da taşıyorum. Allah beni, ebeveynimi (vâlideyye), bütün erkek ve hanım Müslüman kardeşlerimi mağfiret eylesin. İcazet Merasimi her ne kadar bugün olmuşsa da, hatim Hz. Peygamber'in Mevlid Gecesi'nde 1370 senesinde tamamlanmıştır. Allah'ın salâtı Peygamberlerin sonuncusu ve bütün ehl-i beyti ve ashâbının üzerine olsun. Ve'l-Hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn (Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur). 16 Rebiü'l-Evvel, sene 1371 (1951).

Mühür

(Hâfız Ömer)

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından İcazetname dikkate alınarak 1973 yılında kendisine (Harun Soydaş'a) Hâfızlık Belgesi verildiği sırada İcazetnamenin altına şu not eklenmiştir:

Şakir oğlu Harun Soydaş'ın Takrib'ten (İlm-i Kıraatten) almış olduğu işbu "İcazetname" Diyanet İşleri Bşk. Mushafları İnceleme Kurulundaki "Kurra Defteri"ne 111. sah. Ömer Aköz Bölümü, 7. sıra Nu.na kaydı yapılmıştır. İcazet Tarihi: Hicrî: 1370-71.

Kayıt tarihi:

11.6.1973

Mushafları İnceleme Kurulu Başkanı

Fikri Aksoy

(İmza ve mühür)

- Hâfız Harun Soydaş Hocaefendiye Ait İcâzetname'nin Aslı

هارون سوزداش

العشرة ورحم الله رسالنا واسأبنا بئنا البررة وبعد
 فان عظم الكف النزلنا واشرفنا كتاب العبد الجيد الذي لا ياتيه
 البطل من بين الامم خلف نزل من محكم حبه لان في قصته
 آثار الاصحى وانبار الانس تقضى منها انوارنا نتجهن
 القرآن وانفس عبادته متقاة القرآنة واورا لنا كنكم
 بالصلاة وتلاوة القرآن ومنها باسعاد ان ارت عيش
 السعدا ومنها الشهدا والنجاة يوم الحشر والاسم بم
 الخوف والنور يوم اللطامات والظن يوم الحزور والربى
 يوم العطش والوزن يوم الخفة والهدى يوم الضلال فادرس
 القرآن فاذكر الرحمن حزن من الشيطان ورجان في الميزان
 ومنها خيم من نعلم القرآن وعلمه وعن ابن عباس رضي الله

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله الذي ازل القرآن وسرفنا بحفظه وتلاوته وتبعنا
 بتوجيهه وخبره وجعل ذلك من اعظم عبادته فطوبى لمن
 اعرض عن كل شغل يشغله عن تدارسه ودراسة
 ولتسند ان لاله الامد الذي على حمد الكفى الغرير على الترت
 وجدكم بحسن تزييل روحه وموته وقوته مجازوا بذكرك
 مغافرين سلف وتسند ان كسبنا محمدا عبده ورسوله القائل
 بخبره عن ابيه من شغله القرآن كبرى وكسبنا في انطينه
 ما اعطى السالكين صلى الله عليه وسلم ولما اتى يوم التزويد
 وعلى آله واصحابه القطفين اثره في الحذر والتدوير والتخفيف والتو
 وطفى الله في خير الجزاء لله القار المهره **بسم الله الرحمن الرحيم**
 روضة

بيدني رحمت الى قسط طيبينه محط القارئين المقربين والذين
 التقين وارت ان تنظم في مسك الموجودين المرتين
 فان تجويد الاضاف في نه فوض كفاية والعمل في فرض عين على
 كل مسلم ومسلمة من الكافرين لان الله تعالى انزل محرابا مرثلا
 وقال ورتك هرتبلا وقد وصل اليك كذلك من الشانج
 العارفين ثم رحمت الى بيرة كغفور داعي وحسنت
 بين يدي صدور اس ميدان المقربين هو الاله نادا القرب
 بتوفاوي خواجدي رضا فدعا عديده رحمة البعيد الذي وديت
 جدي وصرقت عان تمني بكلمتي نصيحي كروف على ارب
 المتقربين ووقفت بول الله وفوزته بحسب الاستعداد
 ثم عدت الى بيرة طيبينه ونفقت ان حصل وجوه القرات

عنهما قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول جزان
 ومير من كشي على وجه الارض المدين كتاب الله فانهم كما خافق
 الدين جردوه اعطوهم ولاتت معهم فان لم يعلم اذا
 قال للصبي قل بسم الله الرحمن الرحيم فغابا كتب العبرة اذ
 نصيحي وبراءة لمعلم وبراءة لا يوبه من انار وعن ابن عباس
 ايضا فروغا العزم اغفر للمعلمين واطل انما حرام
 والظلم تحت ظلك فانهم يعسوب كتابك التزل وفي
 هذا القدر كفاية فمما كان نعم الكتاب الالهية وسيدته الى
 السعادة الالهية كان المقصد الاقصى والمطلب الاكثري عند
 ارباب البصار من الاول والواخر فلهذا رغبت بحفظ
 القرآن العظيم وثمته كرا فمما سمعت على بانام الحفظ
 ببيت

جامع الذكو وهو أخذ الفرائد من طريق الشاطبية والدرة
ومن طريق الشاطبية السجدة الاسرار عن الشيخ الفاضل مؤلف
مرشد الشاطبية احمد العريف يوسف زاده وهو مؤلف على منة
الشمس بجاز زاده المسمى بكتبة شيخ الاسلام محمد سفيان
في قرب السلاسل سليمان خاين وهو أخذ الفرائد كما من طريق
الشاطبية والدرة والطيبة والها من الشيخ كاج محمد
أخذ الامام جامع دوكرزاده ثم أخذ الشيخ حمد كخطي من اول
الاصطوخاراني الشيخ محمد العريف شيخ جوشقون فذى البسف
وهو مؤلف على الشيخ محمد عطا الله الحبيب بن حسين النصوري وهو مؤلف
على الشيخ الكامل والدين كخطب جامع محمود باشا وهو مؤلف
على الشيخ الميرزا محمد زاده دوكرزاده وهو مؤلف طريق الشاطبية

بأخذت في تحفيها وشرفت بقراءة فخرها ثم جمعت الشفرة
من طريق الشاطبية والتبوير والدرة والخير وبعد أخذ فرائد
على ما تضمنه الشاطبية والنشر لكبير بغاية الدقة القدير على
الاساتذة ابن بكيلين اشهر القراء المتهرة في زمانه كاج حسن
أخذ الامام جامع داغ بولس وكخطب جامع السلاسل سليمان
الاول واعرف الأئمة البررة في زمانه كاج بكال فذى الامام
بجامع جبر وغانه واخذت ايضا منظومة الشاطبية عن ذلك الاساتذة
وجمها المبرزة واسعت وهما أخذت عن رئيس مشايخ القراء في عصره
كاج اسماعيل بن الاسلاهي الامام الالكاف والشيخ السلطان
سليم الاول وهو أخذ عن شيخ الحرم احمد كخطي بن ابراهيم
القسطنطيني الشافعي مشهور بزيادة الامام الاول ايضا
بجامع الذكو

والدرة على الشيخ الحسن بن ابي الفتح بن ابي عبد الله بن ابي
 طريق الطيب بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح
 ومنها الى آخر القرآن عن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح
 والحسن بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح
 والقرآن السبع عن محمد بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح
 يجمع السلفا كما كان على ما تضمنه الشرح لطيبه والذرة وتتم
 ختمها كما وهو اذ قد عرفت في حقه من الامام يجمع السلفا كما كان
 واخذ الشيخ حسين بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح
 المصري ثم بدأ الشيخ حسن بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح
 على ما تضمنه الطيب والذرة وتتم ختمها كما تضمنه الشرح لطيبه والذرة
 على النصوري تزييل فسطاط طيبه وهو عن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح

الدين

4

الدين شيخ مشايخ القاهرة محمد بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح
 على شبر لقمي واخذ السلفا الزاوي عن سيف الدين الفصالي
 عن الشيخ شاذان بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح
 البغلي عن والده الشيخ شاذان واخذ الشيخ شاذان واحمد
 المسير كالمصري عن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح
 الانصاري وهو عن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح
 القفيلي وفخر الدين البصري وتتم عن امام القراء والمحدثين
 وشيخ الاسمايين علم الهدى واليقين بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح
 ابن محمد بن محمد بن يوسف الكزري نقفا السديرة كنه علومه
 في الدنيا والآخرة وهو قواعدي جصاصه منتهى الورع الصالح
 ابو محمد عبد الرحمن بن محمد بن ابي الفتح بن ابي الفتح بن ابي الفتح

وهو
 علي بن كعب رضي الله عنهما وهو عن خاتم الانبياء والمكرمين
 وفضل الخلق اجمعين رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو
 عن امير المؤمنين علي بن ابي طالب وهو في كتاب الغزاة جليله
 وعظمت آلاؤه فمن اصابه من الامم واليه
 اسما العشرة مبجلة في الدنيا ثم ان الله تعالى وتعالى
 ينزل القرآنا وقرآنها لها فيها جلاله واجتماع الذي
 وقرآنا علي منهم من ارادكم عقوبة الملك القوي وتله
 فيصعد السوى حاصلا في قوة عيسى المجد والتقى الحظ
 بارون بن كزاد وزبوي طول يدسره وطيب حاله
 ودار فضيلة احسن فانه لما سلم انما شفق العبدانه
 ومعه تله وجنانه تلاوة القرآن وكالها لا يحصل الا بتكميل الفظ
 رغبة

وهو قرأ على الامام ابي عبد الله محمد بن احمد بن عبد الخالق المصري
 المعروف بابن الصانع وهو قرأ على الشيخ ابي الحسن علي بن بنجاح
 ابن سالم العيسوي المصري اشافعي صهر الشاطبي قال قرأت
 القرآن علي وقرأت بلا مرتبة ابي القاسم فيتره بن ظف الشاطبي
 الرعيبي وهو علي بن الحسن علي بن بنزير وهو علي بن داود بن
 ابن بن القاسم الاموي وهو علي عام القراء ابي سرور عثمان
 بن عيسى الداني وهو علي بن القاسم فادس بن حم الضرب بن عبد
 الباقي بن حسن بن ابراهيم بن عمر المقرئ عن ابن ابي عمير
 ابن الشعث عن ابي شيبه عن ابي نعيم عن ابي جعفر
 بن يزيد بن القعقاع وعبد الرحمن بن مرز الاعرج ومسلم بن
 وشيبة بن فضال بن يزيد بن ومان وقرأ الاعرج علي بن عباس

القرآن على تفهم حقائقه والتعمق في رياض عدالته فإدراكه في
 تخصيصه وحروفه في حفظه نفا العسر وسلك في سلك
 خزنة القرآن ولازم مذاق هذا الفقيه وقرأ على الفرائد
 على ما تضمنه الشاطبية والنبير والدررة والنجيب
 فلما انتهت تلك الختمه شرع على مضمون الطبعة والذات الكبير
 وحفظه كما مذ كما هو المتعارف بين الامة العالمة ثم
 استجاز في آراء الطالبين المستعدين فاجزته لذلك
 لما شأدت لمن لا قدر على ما هنالك بشرط ان لا يتخلها
 ولا يخلط بسواه طبعها لمضامات لم تذكر بعض الوصايا والظواهر
 ومن الوصايا يجب على الصافي ان يخلص في قرآنه وان يربطها بوجه
 المد العالي وان لا يقصد بها توصلا الى شي سوى ذلك

ذلك في تحضري ذهنه ان يباكره ويتوكله فيقر على حاله
 من يرى المد العالي فان لم يكن يراه فان المد بجانه يراه ويهني
 لارضا الاشرع في القراءة ان يكون خاشعا متضرعا متبرا
 خاضعا واقفا على حجة الادب والسكون جالس استقبال
 القبلة مطرفا رأسه طاردا عن قلبه العطف معزنا وان يكون
 مستغنيا عما في يديك ان لا ان القرآن في القومعه ولا في
 دونه ولجذر حاصله القرآني كل كثر من الربا واتخذ واحب
 والبنية واختصار غيره وان كان دونه والعجب فقل ان يسلم منه
 وذكر ان الضاربي لا يكون فارا حقيقته على انفس عند قرآته عن الكون
 كلمة فان لم يسجد ذلك فليقرأ قرآنه خائف من طرد
 ومن لم يكن كذلك فقرآته غير نافعة ومن القوائد

أدراك تحميد محجس والثناء قرآن ولا نصلي صلاة الاختمت
بهولاء الكلمات قال نعم من خارج كركب بعاد على ذلك
البحر ومن قال اشراكات كفارة سبحانك اللهم وبحمك
استغفرك واتوب اليك واخرج الحافظ ابو عماد الحسن
عن ابى هريرة رضي الله عنه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
من أتى منزله فقرأ الحمد صدقه قل هو الله احد نفخ الله
الفقره وكثر خيريه حتى يفيض على جيرانه صدق رسول الله
وسأله ان لا ينس في اوله ووزباني واقرباني وسأله
وجمع شوقه من صياحه دعواته في صلواته وصدواته وعقباته
وصلواته والصدى يقول الحق وهو يمدى السبيل لهده
بغيتنا معاشرا لاخوان جعلنا الله وابلناكم من اهل القرآن الذين

ما اخرج ابن السني عن ابى الدرداء رضي الله عنه قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم من قال حين يصبح وحين يمسي سبحي الله
لا اله الا هو عليه توكلت وهو رب العرش العظيم سبع مرارة كفارة الله
ما همه من الدنيا والآخرة وكذا اخرج ابن السني عن علي رضي الله
عنه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يا علي الا عندك
كلمات اذا وقعت في ورثة فذبحها قلت بي صبي الله فذرك
قال اذا وقعت في ورثة فقل بسم الله الرحمن الرحيم والاعل
والاقوة الا بالله العلي العظيم واخرج النسائي في عمل اليوم
والليلة بسنده الى عائشة رضي الله عنها وعن ابى هريرة انها قالت
ما جسد رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا تقرا آتانا ولا هي
صلاة الاختم ذلك بكلمات قلت يا رسول الله

Şakir oğlu Harun Soydaş'ın Taktibketh (İlmî Kiraatten) almış olduğu işbu "icazetnâme, Diyanet İshiri Bşk. Mushaf'ları inceleme kurulundaki "Kurâ'ibefterine 119 sah. Ömer Akör Özişim, 7. sıra Nu. na kaydı yapılmıştır. icazet Tarîhi: Hicri: 1370-71

Kasit Tarîhi:

11.6.1973

Mushaf'ları inceleme
kuruluna Başkan

Dr. Aksoy

Dr. Fikri Aksoy

افا حروفه و فوهو معانيه بالتدبر والتفكر رزقا العمل بفقهاه
والوقوف عنده حدوده والقيام بحقوقه والتخلي عنه خشية ليله
من سن ثلاثه و انا بالنس الفقير فطير غراب زوى النواصي الغراء
المنسبت بازال لآتمه والقراء حافظ كلام النان كاجع
ابن عثمان الفسطاطى الامام الاول واخطبت كابع السلطان
ابى الفخ محمد خا عديه الرحمه والرضوان والمنسرف بابا محسن
نذيق الصايف الشريفه والنوفايت الدينيه غفر لى لوالدى
ولعامة نواننا السديين والسديت وان وقعت جيفة الاباء
فى هذا اليوم وكركمكت كختمه فى ليله مولد النبى لى سببعين
ومائة والف جملى على خاتم النبیین وعلى اله وجبه اجوعين
١٤ ربيع الاول و اجموده ربه العالمين ١٣٧١ هـ

